

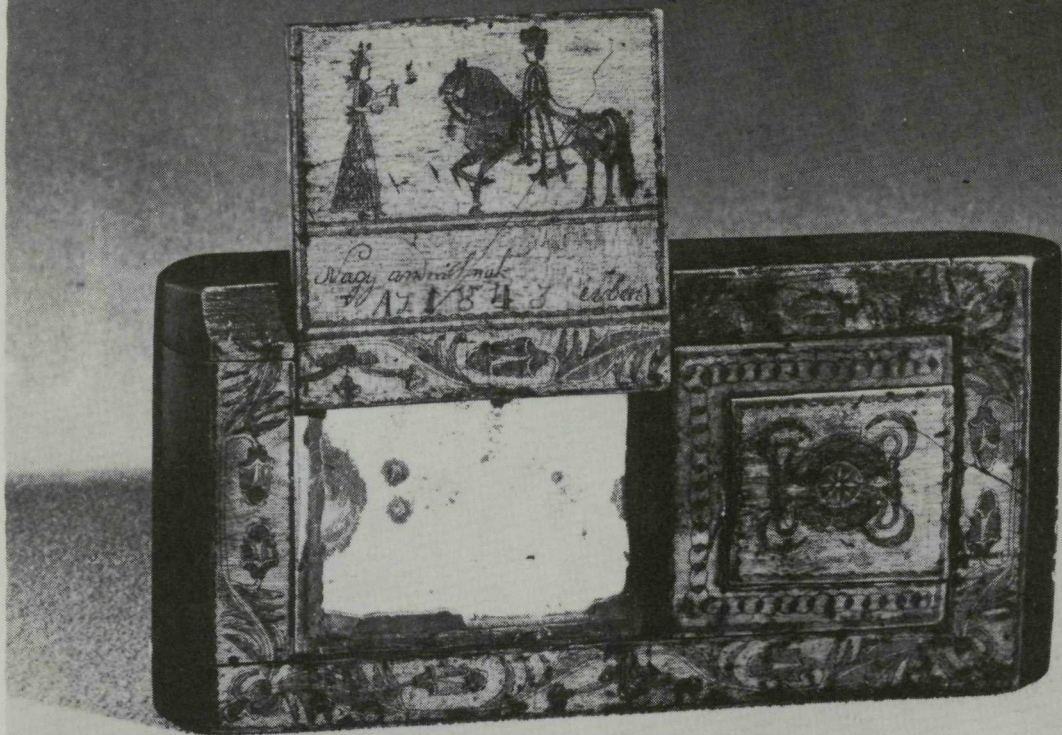
JÁSZKUNSAĞ

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

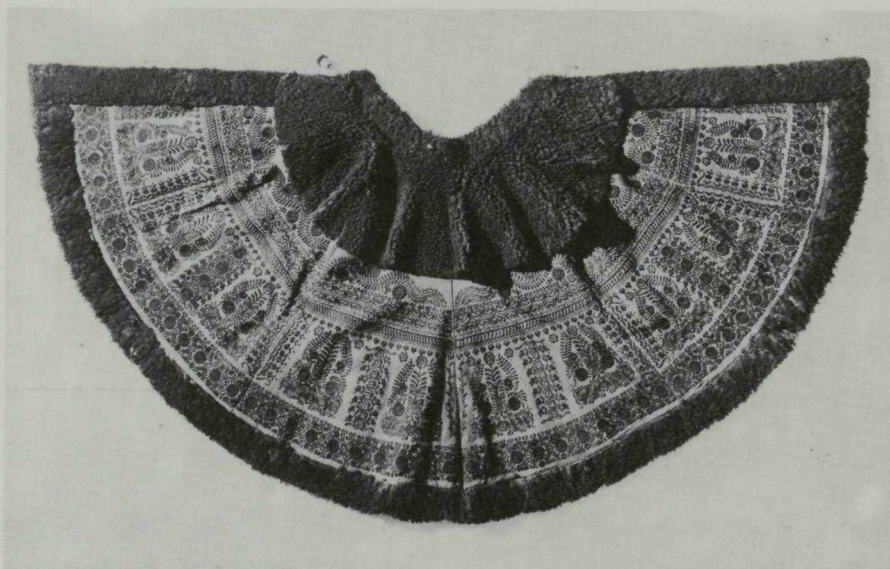
1

XXXIV. évfolyam
első szám
1988. március

Képek a Szolnok megye népművészete c. kötetből

TARTALOM

- 3 Iluh István versei

VALÓ VILÁG

- 5 Szolnok megye cigánylakosságának életében történt változások és foglalkoztatottságuk alakulása
— dr. Kollár József tanulmánya
- 16 Nekem idevalósiak az álmaim...
— dr. Pálréti Ágoston riportírása
- 26 Szanáltak — Molnár H. Lajos riportírása

MŰVÉSZET

- 42 „Ezer magány...”
— Éles Csaba megnyitója Katona Bálint fotókiállításán

TÉKA

- 47 Népművészeti örökségünk
— dr. Szabó István könyvismertetője

KÉPEK

A borító 1., 2., 3., 4. oldalán és a 41. lapon Kozma Károly fotói; a 8., 11., 12. és 13. oldalon Hargitai Lajos reprodukciói; a 42., 43., 44., 45. és 46. lapon Kolozsi Sándor felvételei.

E számunk szerzői:

Iluh István
költő, Szolnok

Dr. Kollár József
az MTVB cigányügyi koordinációs bizottságának titkára, Szolnok

Dr. Pálréti Ágoston
az MR Szolnoki Stúdiójának szerkesztőriportere

Molnár H. Lajos
romániai magyar író

Éles Csaba
fotóművész, Budapest

Dr. Szabó István
muzeológus, néprajzkutató, Szolnok

JÁSZKUNSAÉG

A Szolnok Megyei Tanács V. B. művelődési osztályának folyóirata.

Felelős szerkesztő: Dr. László Gyula

Kiadja: A Szolnok Megyei Lapkiadó Vállalat 5001 Szolnok, Pf. 105. Telefon: 17-850

Felelős kiadó: Nánai Tibor

Szolnoki Nyomda Vállalat 5000 Szolnok, Vörös Csillag u. 28. Telefon: 17-130

Felelős vezető: Gombkötő Béla
Szolnok, 1988. március — 779

Terjesztő szerv: a Magyar Posta.

ISSN 0448-9144

Szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, I. sz. Irodaház. Telefon: 17-850

Szerkesztőbizottság: Berényi Ferenc, dr. László Gyula (felelős szerkesztő), Nánási Mihály, Tóth László, Valkó Mihály (elnök), dr. Zádor Béla,

Terjeszti: A Magyar Posta. Előfizethető: bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a posta hírlapüzleteiben, és a Posta Központi Hírlap Irodájánál (KHI) Budapest, V. József nádor tér 1. 1900., közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj: 1 évre 48 Ft, félévre 24 Ft, egyes szám: 12 Ft.

Megjelenik: évente négyszer.

XXXIV. évfolyam, 1. szám, 1988. március

Reménnyel veretve

Csepergünk záporozunk jaj nem-szeret már minket az isten
A didergő szívünket megrepeszti
Azzal is megelégszünk már ha nyomorúságra ítél minket
Az utolsó falatot a halál veri ki a szánkából
És mi megsirassuk az elmenőket mintha mi mennénk el innen
Izzanak a véres naplementék s fényes a véres-szájúak szája
A balandó már nem veszélyes
Csak mézes-mázos ragyogást teremjen az ostobák sokasága
Szakad az eső a megfeketedett fellegekből
Mi hullunk s mi szívárgunk az aszott földbe
Hogy ez a vérszegény világ általunk boruljon zöldbe
Csepergünk záporozunk jaj nem-szeret már minket az isten
Hiába öntözzük dézsába csórgatott vérünkkel a reményt
Nem követi már arcunk a Napot féljük a fényt
Amit már túl adagoltatok a cincogó lapulevélnék
Elpárologtak s fekete-lukak lettek a csillagok
Jaj nem-szeret már minket az isten
Gyászt fakasztó félelemmel lepecsételte a szánkat
Halállal bebalzsamozta madár-szívünket
Hét-szűk-örök-évvel-vert életűek lettünk
Heródes kufárjai a templomból kiverettették
Jaj nem-szeret már minket az isten
Mert a tengerek felől érkező fellegekből
A gyász-fehér hópihe milliói készül a végső bevetéshez
Vak-repülés a szennyezett föld felületéhez
Emlékszem életem kezdetét megverték hetedhét háborúval
S az embereket egy kéményen át az égre lehelte a bőség
Kis bárányfelbökké lettek a meredt-szemű égen
A virágok párzása idejekor amikor a kikelet
Utánozni szokta Jézus feltámadását
Emlékszem amikor tenger voltam a nagy forró szomjúság
Azt akarta hogy fellegeket álmodjak a gyémánt égre
S én a száraz leheletű tájak fölé
Álmodtam magamat friss tenger-szagú felbőszakadásnak
Csepergünk záporozunk jaj nem-szeret már minket az isten
Halállal bebalzsamozza madár-szívünket
És gyászt fakasztó félelemmel lepecsételi a szánkat
Jaj nem-szeret már minket az isten

A fűszálat

*Féltem a fűszálat
A permetes-világtól
Szirmain a virágnak
Vörös-rozsda lángol*

*Féltem a fülemülét
Daltalanok a tájak
A füzesek piros-rügyét
Elvetélik az ágak*

Április bolondozása

*A történelem beverte fejem
Pásztorkutyámat megölték
A szél-szabadságú pejem
Lábát béklyóba törték*

*A sehonnanból a sehovába
Elvándorol a lélek
Április nagy bolondozása
A mögöttem hagyott élet*

Jegenyék méltósága

*Figyelnek hallgatóznak a fák
Milyen híreket hoz a szél
Csikorog-e a rozoga világ
Görnyedt bátán a tél
Jönnek-e a nagy változások
Száműzni a rusnya csendet
Rémisztik-e a nyavalyások
A fényre toppanó rendet
Jön-e a fény sztrádáiról lesöpört
Szókimondók világa
S visszatér-e a meggyötört
Jegenyék méltósága*

Szeressetek

*Tegnap még azt akartam
Hogy szeressetek
Életem kitakartam
Hogy meglessetek*

*Ma már csak azt akarom
Hogy nebánssatok
S életem eltakarom
Hogy nelássatok*

Tavasza várás

*Mikor jön már és hozza
A Tavasz a fényt
A Tisza-partra
Bearanyozni a reményt
Mikor emeli már álmodozva
Virágait
Csillagokig a bodza
Mikor akar már csendes
Vidám kölyök lenni
A szél
Pajkosan a kedves
Lányok hajába túrni
Mikor akar már szívünkbe a tél
Örökre elvonulni*

VALÓ VILÁG

Szolnok megye cigánylakosságának életében történt változások és foglalkoztatottságuk alakulása

A hetvenes évek közepétől kezdődően a hazai cigánylakosság körében dinamikus differenciálódás indult meg. E differenciálódás a szegregált közösségeket is érintette. Társadalmi hatásokra indult meg, de a folyamatban erőteljesen jelen volt és jelen van a cigányság körében élő és ható öntevékenység is.

A társadalmi mobilizációba azonban csak azok léphetnek be megfelelő státussal, akik a saját maguk által is magasabbra állított mércét képesek átívelni. A differenciálódás, mobilizáció minden állomása szorosan kapcsolódik a munkához, a munkahelyhez, a munkahelyi adaptációhoz, a foglalkoztatáshoz.

Mielőtt a megye cigánylakossága foglalkoztatottsági helyzetében a foglalkoztatottsági struktúrában történt jelenségeket, változásokat bemutatnánk, indokolt egy általános, a változásokat is összefüggésekben bemutató kép megrajzolása a megyében élő cigánypopulációról.

DEMOGRÁFIA

A megyében élő cigánynépesség számának alakulását 1893—1986 közötti években a következő táblázat mutatja:

1. sz. táblázat

Év	Cigánylakosság száma fő	Százalékos arány a megye népességében
1893	4 475	1,4
1958	11—12 000	2,6
1960	13 500	2,8
1971	17—18 000	3,8—4,0
1976	19 759	4,2
1980	20 296	4,6
1986	22 660	5,2

Szolnokon, a Versegly úton tavaly lebontott barakkalakások

Megállapítható, hogy a lélekszámuk 1980 óta 11,6%-kal növekedett, míg a megye lakónépessége ezen időszak alatt 2,4%-kal csökkent. A városokban él 37%-uk, a községekben 63%. Egyes településeken arányuk többszörösen meghaladja a megyei átlagot. (Tiszabó 48,5; Tiszabura 44,5; Karcag 9,8%.)

A következő táblázat a népesség korcsoportos megoszlását mutatja.

2. sz. táblázat

A megyében élő cigány- és nem cigány népesség megoszlása korcsoportok szerint

Korcsoport	1980.		1986.	
	összes népesség	ebből cigány	összes népesség	ebből cigány %
0—14 éves	22,9	39,6	22,5	38,6
15—54 éves nő	26,9	25,0	26,5	25,9
15—54 éves férfi	29,4	26,7	29,2	28,5
55— x éves nő	13,2	4,8	14,0	4,5
60— x éves férfi	7,6	3,4	7,8	2,5
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

A nem cigány népességben a 0—14 éves korcsoportba tartozók aránya 22,5⁰/₀, ezen arány a hasonló korú cigánypopulációban 38,6⁰/₀. Háromszor több nem cigány lakos éri meg a nyugdíjas kort, mint a cigány (21,8⁰/₀, 7,0⁰/₀). 1980-hoz viszonyítva korösszetételükben kismértékű arányeltolódás következett be; a születések intenzitásának csökkenéséből adódóan a munkaképes korúak aránya 2,7⁰/₀ ponttal emelkedett.

Az ún. „nagy családok” szétesése jelentős számban, a cigánycsaládok körében is bekövetkezett.

A cigánycsaládokban jelenleg az átlagos gyermeklétszám Szolnok megyében 3,2; a nem cigány családokban 0,85 értékű.

TELEPEK FELSZÁMOLÁSA

A megyében élő cigánycsaládok életében a leglátványosabb változást a telepek felszámolásának jól tervezett és következetesen végrehajtott menete hozta. E munka eredményeként, infrastruktúrával jól ellátott környezetbe került: 1965—1986 között 1897 család, 9423 fő. Az 1965. évi és a négy tervidőszak eredményeit a következő táblázat mutatja:

3. sz. táblázat

Év	Felszámolt putri db	Egyéb db	Építés db	Vásárlás db	Telepről elköltözött család/fő	
1965	49	—	49	—	49	294
1966—1970 között	310	27	185	147	359	1795
1971—1975 között	486	79	206	313	598	3142
1976—1980 között	494	309	115	167	609	2923
1981—1985 között	282	150	77	55	282	1269

A táblázat adatai bizonyítják, hogy húsz év alatt Szolnok megyében a cigány-lakosság több mint fele emberibb környezetbe került. Az 1965-ös évben a megye 48 cigánytelepén, mely 38 településen volt, 13 000 ember élt. Napjainkban 18 településen 26 cigánytelepen 3015 fő él. Másik lényeges összefüggés, hogy a putrifelszámolás üteme és a gazdasági helyzetünkben bekövetkezett változások között igen szoros az összefüggés, nem éppen a telepfelszámolás előnyére.

A mai telepek típusai egyrészt originális zárt telepek, szórványok, a magyar településbe beékelődött szegmentumok, illetve pszeudó jellegű telepek.

Az elmúlt húsz évben a telepfelszámolás következő típusai alakultak ki:

I. A telepet fokozatosan felszámolták és az ott élőket a településen szétköltöztetik a vásárolt vagy épített új lakásokba. (Öcsöd, Tiszabó.) Öcsödon ezen

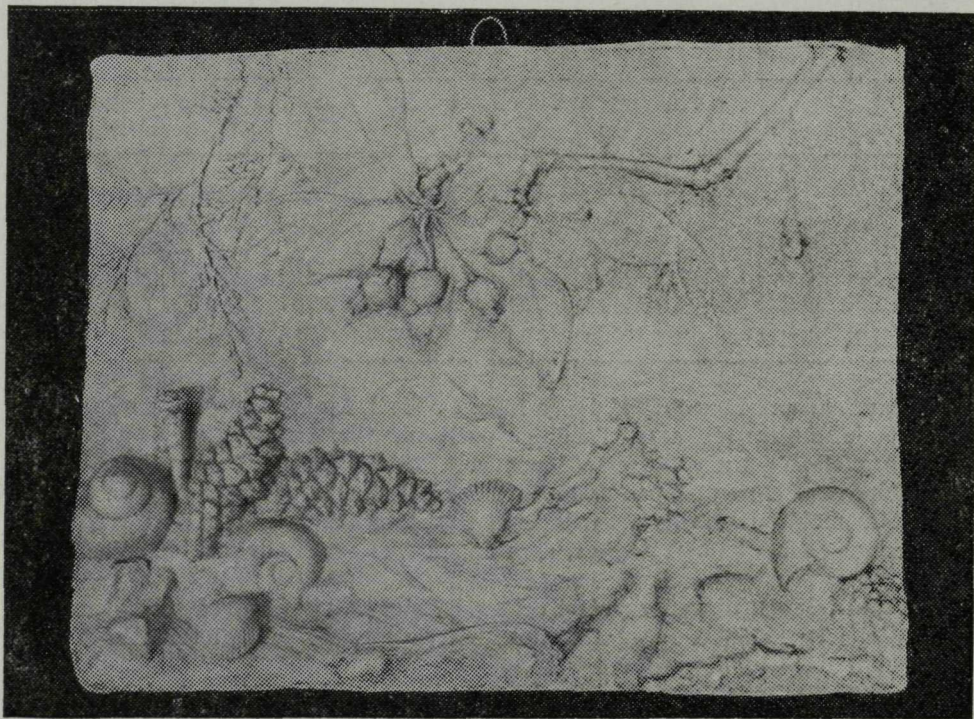
modell végrehajtása fő vonásaiban sikeres volt, de Tiszabő községben jelentős részben rossz eredménnyel zárult. Feltehetően a cigánycsaládok az új környezetben teljesen elmagányosodtak, gyökértelessé váltak, a régi életmódjukhoz sok tekintetben visszatértek. (Tiszabőn most jelentős segítséget jelent a problémakör megoldásában a cigány származású cigány családgyógyozó tevékenysége.)

II. Főként a hetvenes évek jellegzetessége, hogy 2—3 cigánycsalád egy utcába beköltözött, s amikor az utcában élő nem cigány családok lakóházaikat eladták (eladják), ezt a cigányok megvásárolják, így alakultak ki a „cigányutcák”, „cigánysorok” sokszor a települések szélén. (Ez nagyon sok településre jellemző.)

III. A település nem cigány lakossága a települést elhagyja, előregedik a nem cigány lakosság, és az üresen álló lakóházakat cigányok vásárolják meg.

IV. Több településen — főleg a magyar cigányok körében —, akik a településbe beékelődött szegmentum rossz állagú lakóházaiban laknak, lakóházaikat lebontják és azok helyett saját erőből jelentős értékű szép lakóházakat építenek. (Újszász, Jászfényszaru, Túrkeve, stb.)

V. Az originális cigánytelepeket, putrikat felszámolják, és egy kijelölt helyen, többnyire a település periferiáján kertes házakból álló új lakótelepeket alakítanak ki. Ennek a típusnak két változata van. Egyes lakótelepen (Szolnok)

A megyei cigány olvasótábor díjazott gipsz faliképe

már cigánycsalád-gondozó is él a részére biztosított szolgálati lakásban, aki az általa vezetett lakóbizottsággal együtt segíti az életmódváltozást. Míg a másik típus esetében a településen van cigánycsalád-gondozó, de az nem a lakótelepen él (Jászapáti, Jászládány). Új lakótelep kialakítását (infrastruktúrával megfelelően ellátott lakótelepről van szó), többen ellenzik, kifogásolják. Az új típusú lakótelep az életmódváltás egyik állomása, nem végleges letelepedési hely. Lépcsőzetes lakáscserékkel egy mobil állapot alakul ki és ebben a mozgásban az előrelépés mindig nyitott, adott és biztosított. Természetesen a váltásban, a lakótelep elhagyásában most már meghatározóvá válik az életmód, életvitel és ahhoz kapcsolódó, de számtalan szociokulturális tényező. E problémakörben már fő vonásokban a tudati tényezők, az akarati belső mozgások válnak lényeges és meghatározó motívumokká. E folyamatban próbál segíteni, 1984 óta megyénkben tevékenykedő cigánycsalád (gondozó) -segítő hálózat. (Szolnok megyében 11 fő cigánycsalád-segítő nyert megbízást.)

VI. Lépcsőzetes lakáscserék, bérlakások biztosításával (városokban).

VII. Az originális zárt telepek felszámolása úgy, hogy a telepet rendezési terv alapján megfelelő infrastruktúrával ellátják, a putrikat lebontják és a putri helyén új lakóházak épülnek. Itt rendkívül disszonáns a kép, hiszen a putrik mellett ott sorakoznak az új épületek is. (Jászapáti, Karcag.)

A putri ingerszegény és neurotizáló környezetének felcserélése egy más, egy új környezettel a család életében döntő tényező. Ha az adott család megtalálja az életmódváltása egyéni kapaszkodóit is, akkor egy minőségi változás jelenik meg közvetlenül vagy közvetve a családtagok munkahelyén, a gyermek óvodai és iskolai életében is.

KÖZOKTATÁS

Magyarországon 1983 januárjában cigányösszeírást tartottak. Ezen összeírásról készült sommázat arról szól, hogy „...a cigányprobléma nyitja nem a telepítésben, nem a közigazgatási intézkedésekben van, hanem az iskolában”... Az összeírás adatai alapján a cigánygyermek 52,9%-a nem jár iskolába (40 000 gyermek). Mivel ezen összeírás Jász-Nagykun Szolnok vármegyében is megtörtént, az összeírás szerint a vármegye 11 településén a cigánygyermek általában, 15 településen csekély részben, 14 településen egyáltalán nem jár iskolába. Összeírtak 4475 főt (cigány), ebből: olvasni, írni tudott: 385 fő, 8,6%, csak olvasni tud: 15 fő, 0,3%. A két világháború közötti időszakban megközelítően a cigánygyermek 40%-a nem járt iskolába.

Hazánk felszabadulása után 1943—1948 közötti időszakban az iskolába nem járó cigánygyermek aránya 30—35%. Az 1953—1957 évek között az iskolába nem járó cigánygyermek aránya 15—18%. 1957—1961 évek között a cigánygyermek iskolába járása csak „az iskola érintését” jelentette.

A fordulat megyénkben is 1961 után következett be. Sikertelt megvalósítani, hogy legalább az általános iskola negyedik osztályát minden cigánygyermek el-

végezze (1970-es évek). (Az alsótagozati megrekedés következményei alapvetően határozzák meg hosszú távon a mindennapi életvitelt, társadalmi beilleszkedést, a munkahelyi adaptációt.)

Hasonlítsuk össze a cigánytanulók számát százalékos arányban, osztályonként és összesenben az 1970/71. és 1982/83. tanévek adatai alapján:

4. sz. táblázat

Év	O s z t á l y								Összesen fő 100 ⁰ /o
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
1970. okt. 1.	23,3	15,2	16,9	12,4	12,2	8,2	6,9	4,4	3604
1982. okt. 1.	18,8	17,2	13,3	12,3	12,3	10,0	7,9	7,8	4215

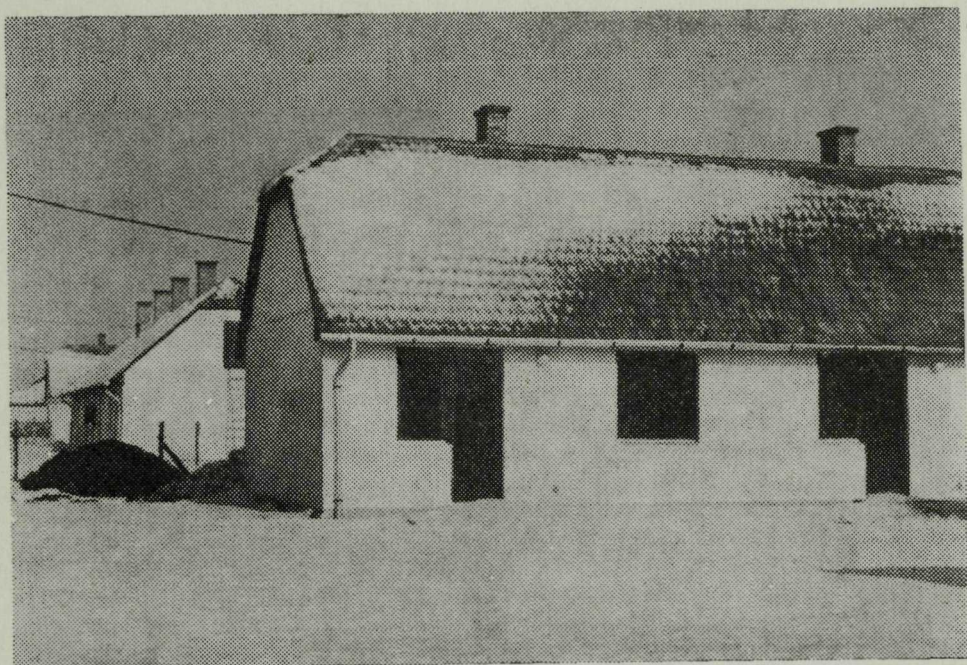
Megállapítható, hogy az 1980-as évek elejére kiegyensúlyozottabbá vált az alsó és felső tagozatban a cigánytanulók tartózkodása. Napjainkban újból megfigyelhető az alsó tagozatos osztályokban a gyermekek megrekedése. (Ez országos jelenség is.)

Megyénkben 1970. október 1-jén 843 fő elsős tanulóból 1974-ben 467 fő negyedik osztályos (55⁰/o). A 843 fő elsős tanulóból nyolcadik osztályos lett 252 fő, 30⁰/o. Ha ezen követéses módszert napjainkra is kivetítjük, a nyolcadik osztályt sikeresen elvégzők aránya 42⁰/o.

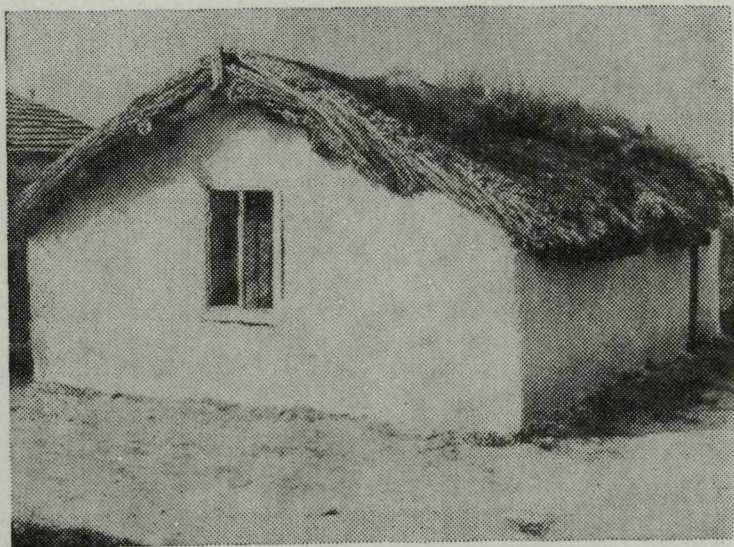
Sokan a sikertelenség okát egyedül és csak az iskolaképességben keresik. A valóság az, hogy a cigánytanulók jelentős része már túlkorosan érkezik az első osztályba, tehát már startja kedvezőtlen. Ha ehhez hozzáadjuk a gyermek azon több éves hátrányait, amelyeket a napköziotthonos óvodákban nem tudtak kompenzálni, az esélyegyenlőtlenség egyértelművé válik. Így jelenik meg egy ördögi kör, amelyben benne vannak: bukás, osztályozatlanság, liberális osztályozás, gyogyypedagógiai áthelyezés, ahonnan a visszaút már kérdőjeles. Lehetséges, hogy e témakörben türelmetlenek vagyunk? A további előrehaladás lényege: minden cigánygyermek 3 éves korban történő óvodai elhelyezése és az óvodában való benttartása; az iskoláztatás minőségibb végrehajtása alsó és középfokon; a cigánylakosság aktivizálódása. A végrehajtás feladatai az Oktatási Törvényben megfogalmazódtak.

Az általános iskolák — megnövekedett funkcióik mellett — mennyiségileg is és minőségileg is e problémakörben sokat tesznek. Az eredmények és kudarcok mögött felsorakoznak azon számtalan feladatok mindennapi realizálásai, melyek a következő területen jelennek meg: az óvodáskorú gyermekek felkutatása és az óvodákban való benttartása; a gyermekek iskolaképessége, iskolára való érettsége, annak alapos reális vizsgálata; a folyamatos iskolába járás; a kétnyelvűség figyelembevétel; kallódó tankötelesek felkutatása; az általános iskolában való benttartás komplex kérdésköre, pályaválasztás, továbbtanulás.

Napjaink adatai alapján a nyolcadik osztályt sikeresen elvégző cigánygyermekek 40⁰/o-a jelentkezik továbbtanulásra többnyire szakmunkásképző isko-

**Részlet
a szolnoki Motor
úti új
lakónegyedből,
ahová kulturált
körülmények közé
költöztek
a cigányok (1987
februárjában
készült felvétel)**

**Karcagon
korábban ilyen
„igazi” sártetős
putrikban laktak
a cigányok
(azóta már ezeket
is lebontották)**

lákba. (Megyénkben a három évfolyamon tanulók aránya 170—180 fő.) Akik jelentkeznek első évfolyamra, azok 20⁰/₀-a már meg sem jelenik a szakmunkásképző iskolákban, majd az első évfolyamon elvérzik 40⁰/₀-uk. Gimnáziumokban és szakközépiskolákban a tanulók száma évek óta 30 fő körül ingadozik.

Ezen adatok bizonyítják, hogy a cigányfiatalok döntő hányada mint szakképzetlen munkaerő jelenik meg a társadalmi munkamegosztásban. Ösztöndíjak

biztosítása, a többféle diákszociális ellátási lehetőség felhasználása mellett is, az előrelépés a szakmatanulásban igen lassú.

A nevelő-oktató munkában, a tudatformálásban azt kell egyértelműen a fiatalokkal megértetni, elfogadtatni, hogy a szakma a szakképesítés, az öntevékeny tanulás, művelődés a távlatban ad többet, jobbat, egzisztenciát, emberibb életet, és a pillanatnyi jobb előnyökért azt feláldozni nem szabad, mert a csere árát esetleg később jól meg kell fizetni.

A megye azon településein, ahol a cigányság közéletben elfoglalt szerepe, helye már évek óta jó, megfelelő, ott a fiatalok is aktivizálódnak. Jászfényszarun 25 éve működik a Dankó Pista KISZ-alapszervezet. Rendszeresen végeznek különböző munkákat közösségben is, a munkáért kapott összegeket cigánygyermek tábortáborozására, segítésére használják fel. Hasonlóan jól tevékenykedik a túrkevei fiatalok közössége is. Három éve alakult meg a Barna Gyöngyök hagyományörző művészeti csoport, mely ezüst minősítéssel rendelkezik. Tiszaburán igen változatos klubszerű foglalkozásokon, Jászapátin, Mezőtúron olvasótábori keretben évek óta segítik a fiatalok művelődését. Karcagon telepi könyvtár működik. Több helyen a cigányfiatalok szocializációja ellentmondásos körülmények között épül abban a környezetben, ahol élnek, dolgoznak. Többségük érvényesülését gátolja, hogy eleven és élő előítéletekbe ütköznek, ugyanakkor közösségeik sajátos értékei is sok esetben visszafogják őket és ez nehezíti a mindennapokban társadalmi érvényesülésüket.

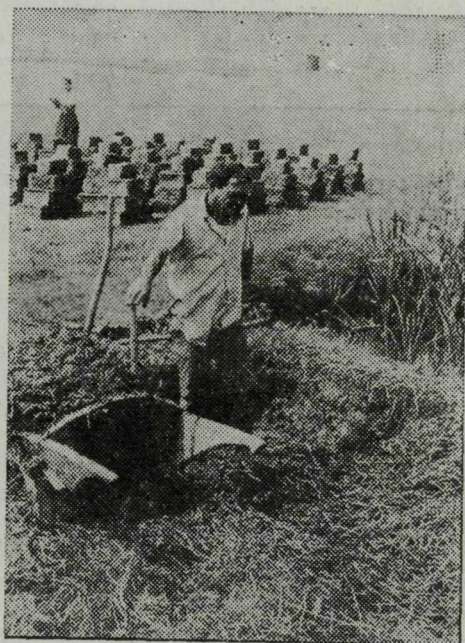
A cigányok vándorlásának fő útvonalai (dr. Kollár Józsefné vázlata, 1986)

FOGLALKOZTATÁS

A cigányszármazású lakosság állandó jellegű foglalkoztatása a társadalmi beilleszkedésük folyamatában az egyik legdöntőbb tényező. Mintegy 20 éves viszonylatban a legjelentősebb pozitív irányú változás ezen a téren történt.

A foglalkoztatottság kiterjedése gyökeres változásokat idézett elő több évszázadon át alig változó életmódjukban, hagyományos „foglalkozási struktúrájukban”. Ez a folyamat jelenleg is tart és számos tényező, összetevő nehezíti, illetve befolyásolja foglalkoztatottságuk további mennyiségi, minőségi jellemzőit, jegyeit. Eppen ezért a cigányok foglalkoztatottsági helyzetének kérdése nem önmagában vizsgálendő téma, szorosan kapcsolódik sajátos szociális, kulturális, egészségügyi helyzetükhöz. Az elért eredményeket ezek figyelembevételével kell értékelni és a gondokat megoldani, természetesen nem szakítva ki társadalmunk egészéből, valamint a társadalmi, gazdasági változások amúgy sem problémamentes, napjainkban pedig kifejezetten gondokkal terhelt életéből.

Szolnok megyében 1980-ban a munkavállalási korú cigány lakónépesség 63,2%-a, 1986-ban 65,4%-uk az aktív kereső, a férfiak 79,1%-a, a nők 50,4%-a dolgozik. Gazdasági aktivitásuk növekvő tendenciáját az utóbbi években különösen a fiatal nők munkavállalási hajlandósága befolyásolta kedvezően. A férfiak foglalkoztatási színvonala a megyei arányszámtól mindössze 7,9% ponttal alacsonyabb, a nőknél az aránykülönbség lényegesen magasabb, 16,6% pont.

Életkép a kunmadarasi telepről (1982)

Vályogvető család a Tíszazugban (1984)

Ma már a 15—25 éves korosztály gazdasági aktivitása megközelíti a megyei azonos korú átlagot. Ez a tendencia két ellentétes jelenség eredőjeként jelentkezik. Egyrészt az életmódjukban bekövetkezett — és vitathatatlan — pozitív irányú változásból, másrészt az alig érezhetően növekvő, alacsony továbbtanulási arányból adódik.

A társadalmi beilleszkedésük folyamatában a foglalkoztatás mellett kulcskérdés éppen a műveltségi, képzettségi színvonaluk alakulása. Ennek emelése biztosítaná a magasabban kvalifikált munkakörökben történő elhelyezkedésüket, biztosítaná az elszigeteltség, az elzárkózottság csökkenését, a környezet és saját maguk által kiépített korlátok megszűnését.

A cigányok munkába való bevonásának mértékét azonban nem csak az aktív keresők aránya jellemzi, hanem az is, hogy hogyan alakul az állandó munkaviszonyt létesítők száma. 1970-ben 67,1⁰/₀-uk, 1986-ban 78,9⁰/₀-uk dolgozott rendszeresen. Emellett számottevő az idején- és alkalmi munkavégzés. (Túrkevei juhnyíró brigádok, hagymaszedés, gyümölcsszüret, építőipari tevékenység.)

A foglalkoztatottsági színvonalban területi különbségek figyelhetők meg. Általános tapasztalat, hogy a városokban élő munkaképes korú cigánynépesség gazdasági aktivitása magasabb, mint a községekben.

Megnevezés	Férfi	Nő	Összesen ⁰ / ₀
Városok	79,9	54,4	67,9
Községek	78,6	47,9	63,9
	79,1	50,4	65,4

A nők munkavállalási feltételei az elmúlt évtizedben lényegesen javultak. A gyermekek bölcsődei, óvodai elhelyezése Szolnok megye legtöbb településén megoldható. A nők helyi foglalkoztatásában a tanácsi szervek, valamint a munkáltatók közös együttműködése révén jelentős eredmények születtek. Mindemellett ezen a téren a továbbiakban is jelentkeznek tennivalók.

A női foglalkoztatás eredményezi a cigánycsaládok életmódjának kedvező irányú változtatását, szociális, kulturális téren többszörös előnyt hordoz magában. Ahol az anya is dolgozik, a kétkeresős családban az anyagi megélhetési feltételek lényegesen kedvezőbbek, a gyermekek óvodái, bölcsődei, napközi otthoni elhelyezése pedig megteremti a lehetőséget a kulturális, képzettségi színvonaluk emeléséhez, kezdeti kibontakozásához.

A foglalkoztatás, a munkába vonásuk elősegítésekor azonban mindenkor gondolnunk kell alacsony iskolai végzettségükre, egyszerű munkaműveletekre való betaníthatóságukra, a munkahelyi kötöttségekhez való fokozatos alkalmazkodóképességükre. Az elmúlt években, de a jelen időszak éveiben is a gazdasági szabályozók szigorodása kedvezőtlenül érinti az alacsony iskolai végzettségű, nem megfelelő munkafegyelmű, munkahelyüket gyakran változtató dolgozókat.

A vállalati munkaerőigények szűkülése, strukturális változása kapcsán az alacsony képzettségű (5—6 osztályt végzett), kvalifikálatlan munkaerő elhelyezése egyre nehezebbé válik, ami a cigánynépesség foglalkoztatási színvonalában elért kedvező változások megtorpanását idézheti elő.

A cigány aktív keresők népgazdasági ágak közötti megoszlása az utóbbi években módosult, míg 1980-ban a foglalkoztatottak 35%-a dolgozott az építőiparban, jelenleg már csak 26%-a. Az iparban munkát vállalók aránya 31%-ról 32%-ra növekedett. Az egyéb népgazdasági ágakon belül a kereskedelem és a kommunális szolgáltatásban dolgozók aránya bővült.

A foglalkoztatási struktúrában elfoglalt helyüket alapvetően képzettségi színvonaluk határozza meg. Ebből adódóan a cigány aktív keresők 98,9%-a fizikai munkakörben dolgozik. A fizikai dolgozókon belül mindössze 8,9% a szakmunkás, 32,7% betanított munkásként és 58,4% segédmunkásként tevékenykedik. Arányeltolódás a szakképzettek irányába történik, ez a változás azonban viszonylag lassú, amely összefügg a képzettségi színvonaluk fejlődési ütemével.

A munkahelyi beilleszkedés, bér- és jövedelemhelyzet, iskolázottság, életkörülmény megítéléséhez 1984-ben 96 munkáltatónál végeztünk felmérést a helyi tanácsok közreműködésével, valamint egyéni kérdőív alapján 342 cigány dolgozót kérdeztünk meg.

Általános munkáltatói vélemény, hogy amíg a 25 év feletti, több éves munkaviszonnyal rendelkező cigánydolgozók beilleszkedése jó, addig a fiatalok többsége gyakran változtat munkahelyet. A huzamosabb ideje dolgozó cigányok közül többen dolgoznak szocialista brigádokban, kollektívákban, 30—40%-uk törzsgárdatag. A cigány szocialista brigádok mellett a munkahelyhez már megfelelően kötődő cigánydolgozók tudják a legeredményesebben segíteni társaikat. A cigánydolgozók keresete, hasonlóan a többi dolgozóhoz, a teljesítményükkel arányos, a keresetek szóródása is ennek függvénye. Míg a szakmunkásoknál nincs, addig a betanított és segédmunkások átlagkereseténél már jelentősebb különbségek (600—800 Ft) vannak a nem cigány dolgozók javára. Az eltérések okai a kilépett munkakönyvi bejegyzés miatt bérkorlátozással (bértétel alsó határa), az igazolatlan hiányzásokkal és az alacsonyabb teljesítményekkel hozhatók összefüggésbe.

Központi párt- és állami határozatokkal összhangban a Szolnok megyében élő cigánylakosság helyzetének javítására komplex intézkedési terv határozta meg a tanácsi feladatokat. Az intézkedési terv legfontosabb munkaerő-gazdálkodási feladatai a cigánynők foglalkoztatottsági arányának növelésére, a női munkavállalás feltételeinek javítására, a pályaválasztási munka hatékonyságának fokozására irányultak. További feladatként jelentkezik a cigányfiatalok iskolázottsági, szakképzettségi színvonalának emelése, elhelyezkedésének, munkahelyi beilleszkedésének segítése.

DR. KOLLÁR JÓZSEF

„Hajoljunk egy kicsit közelebb egymáshoz. Közelségben nyílik a távlat is a helyes ítéletnek.”
(Sütő András)

Nekem idevalósiak az álmaim...

Szerkesztőségi beszélgetés a Szolnok Megyeiek Baráti Köre tagjaival

A RIPORTER: PÁLRETI ÁGOSTON

Mit ér Szolnok megye az országnak? A kérdésre kinek-kinek szakértelme szerint sokféle a válasz. De mit ér ez a megye azok szemében, akik innen indultak, vagy pályafutásuk egy fontos szakaszával kötődnek a városhoz, Szolnokhoz és vidékéhez? Vagyis milyen és mit ér Szolnok megye azoknak, akiknek idevalósiak az álmaik, ahogy Szabó Iván a messzeföldön ismert és szeretett szobrászművész fogalmazta meg a „bennszülött” hazafiság tartalmát. Voltaképpen ez a Tőle származó mondat: *Nekem idevalósiak az álmaim* vitt el ahhoz a gondolathoz, hogy szerkesztőségi beszélgetésre hívjam meg a Budapesten néhány évvel ezelőtt megszerveződött Szolnok megyeiek Baráti Köre alapító tagjait, vezetőit, hogy általunk magunkról, kicsit közelebb hajolva egymáshoz *többet és mást* tudjunk meg, mint eddig. Éppen ezért hadd legyen első kérdésem dr. Nyíri Bélához, a baráti kör elnökéhez, aki mint a TOT elnökhelyettese ment nyugdíjba, korábban a Szolnok Megyei Tanács elnökhelyetteseként mező- és élelmiszergazdasággal foglalkozott, hogy hogyan is jött létre ez a baráti kör Budapesten?

Nyíri Béla: Lelkes szolnokiak, akik innen elkerültek, fiatalabbak egy kicsit mint én, megkérdezték tőlem, mi a véleményem arról, ha megalakítanánk a megyéből elszármazottak baráti körét? Egyetértettem, mire rögtön megkértek, legyek én a kör elnöke. Hiába mondtam nekik, hogy igazándiból nem is vagyok Szolnok megyei születésű, Szabolcs-Szatmár megyében, Cégénydányádon, a Szamos mentén születtem. De életem legszebb részét itt éltem le Szolnok megyében. Mégis fölmerül a kérdés, hogyan lettem szolnoki is? Kaposvári Gyulától hallottam egy előadást vagy jó húsz évvel ezelőtt, tőle tudtam meg, hogy valamikor Szolnok megye határa Désnél volt, azt hívták Felső-Szolnok megyének és ebbe már az én szülőföldem is beleesik. Így lettem szolnoki. Aztán itt „vettek el” férjül, itt született a lányom, sok minden köt ide. Akkoriban a párt „vezényelte” a kádereket a fontos posztokra, nem nagyon lehetett rúgkapálni ellene, igyekeztem azt csinálni, amit kellett, még akkor is, ha nem mindig tetszett... A dolog lényege: életem színe-javát itt éltem le, s ami a döntő: *itt váltam emberré, itt lettem vezető!* Eközben nagyon sokat tanultam a jászkunoktól, ezektől

a kemény, nyílt, sokatpróbált emberektől. Évekig voltam Nagyivánban, Tisza-örsön, Tiszaigaron megyei tanács tag, azt a nyíltságot, őszinteséget, amit később nekem a rovásomra írtak, részben ezektől az emberektől vettem át. Tehát a születésem után ez az a megye, amelyik az életemet meghatározta.

Riporter: Jászapáti szülötte Gulyás Pál, aki a Népszabadság nyugdíjas munkatársa, jelenleg a pártközpont gazdaságpolitikai osztályán szaktanácsadó, tehát továbbra is aktívan politizáló, szorgos, tevékeny ember.

Gulyás Pál: Jászapáti születtem egy tanyán, a nagyapámék tanyáján. Szüleim már nem voltak parasztemberek, apám sánta falusi foltozósabó volt, földjük soha, nekem se, de ott születtem és tizenkilenc éves koromig ott éltem.

Az én álmaim onnét valók. Arra tanított meg az élet, a közvetlen környezetem — parasztok és más kisemberek között nőttem föl —, hogy mindig nagyon sokat és nagyon jól kell dolgozni, mert másképpen nem tudunk megélni. Az én álmaim abban az időben olyanok voltak, hogy meg kellene forgatni a világot. Akkor még nem ismertem Jankovich Ferenc versét, a későbbi indulónkat. Lázongó ember voltam. Soha nem tartoztam azok közé, akik már úgy születtek, hogy vörös volt a tojáshej a fenekükön. Zavarosán gondolkodó, de lázongó ember voltam, rengeteget köszönhetek hajdani tanáraim közül jónéhánynak, akik segítettek és megtanítottak nem csak dolgozni, de gondolkozni is. Az álmom az volt, hogy ha egyszer módom lesz rá és azon a lépcsőn, amelyik a nagyon nagy mélységből fölfelé vezet, eljuthatok valahová, akkor a kezüket soha nem engedem el azoknak, akik közül eljöttem. Hát a lépcső nagyon hosszú, nagyon magas.

A családban én voltam az első, aki két-három eleminél többet végzett. 1941-ben kerültem föl Budapestre, véletlenül szerencsémre olyan körbe, amelyeknek vezéralakja Erdei Ferenc volt, olyan fiatal emberek közé, mint Gyenes Antal, Tőkés Ottó és mások. Aztán 1946-ban, mikor „kirándulásomból” hazaérkeztem, voltam katona, hadifogoly — Erdei Ferenc vitt föl Budapestre azzal, hogy foglalkozzák a szövetkezeti mozgalommal. Nem ezt akartam, hisz az irodalom és a nyelvek érdekeltek, de hát a sorsom így alakult. Bár közgazdasági egyetemre jártam, végül is mezőgazdasági témakörrel kellett, hogy foglalkozzam. Így alakult ki rólam az a tévhit, hogy agráros vagyok. Valami ragadt is rám belőle, nagyon sokáig csináltam különféle lapoknál, majd az ellenforradalom után a Népszabadságnál. Onnét mentem nyugdíjba több mint három éve, egyik szerkesztője voltam a lapnak, időnként azóta is írok, azonkívül dolgozom más helyeken is.

Riporter: Mit ér az ön szemében a Jászság, a Jászkunság, az országnak ez a tájéka?

Gulyás Pál: Nagyon büszke vagyok, amit azon a tájon a szövetkezetek és nem csak a mezőgazdaságiak, hanem a fogyasztásiak is elértek. Összegyűjtöttem a nagyon sok közül néhány olyan írást, ami megjelent a Népszabadságban az ellenforradalmat követő időben a Jászság iparáról, Jászkisérrel, Alsószentgyörgyről, van ebben szó közművelődésről, sok mindenről, itt hagynám. Azonkívül itt hagyok még egy négy nyelvű folyóiratot, 30 éve alapítottam, azóta is csinálom, ez a szövetkezeti mozgalomról szól, csak külföldre megy. A Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségében is dolgozom. Azon kívül itt hagyok még egy

könyvet, Szövetkezetpolitikánk a mezőgazdaságban címmel, teljes áttekintés az utópista szocialistáktól mindmáig.

Riporter: Köszönettel átvesszük és bizonyára haszonnal forgatjuk majd. De folytassuk a beszélgetést egy írástudó jász patrióta után most két kun művészemberrel, Somogyi Árpád szobrásszal és Bod László festővel.

Somogyi Árpád: Mint karcagi kisdíáknak álomom a művészi pálya volt. Gyerekkorom paraszti világa mai napig elkísér. Persze művészi pályán nyilvánvaló, hogy amíg ez adekvát formává válik, az hosszú út. Azóta eltelt jónéhány esztendő, de ahogy telnek az évek — egyre jobban vágyódom haza. Otthon azzal szoktak csúfolni, hogy ha Zalaegerszegeen van megbízásom, Karcag akkor is útbaesik. Meghatározó számomra ebből a világból a nagycsalád, apám tizenkét testvére, de amit sokkal fontosabbnak tartok, az Karcag *szellemi hatása*. Azokban az években, amikor eszmélni kezdtem, a harmincas évek vége, a városban például két napilap volt, a gimnázium pedig különösen sokat adott. A rajzra Tókécs Sándor tanított, olymódon, hogy Pátzay Pál és Medgyessy Ferenc rendre megfordult nálunk. Emlékszem, egyszer az volt a feladat, hogy karácsonyi élményeket kellett megrajzolnunk, s én disznótort rajzoltam, szénásszekeket. Ezeket később is megőriztem, a fiam a mai napig csodálattal nézegeti. A szomszéd utcában volt Kántor Sándor műhelye, ahol gyakran megfordultunk. 1942 telén ő küldött fel engem Budapestre egy levél kíséretében Medgyessyhez, hogy mutassam meg neki a szobraimat. Úgy látszik megnyerte a tetszését, mert a következő nyáron már nála laktam, még 44 nyarán is, tehát a szüneteket a gimnázium ösztöndíjával ott töltöttem. Ez lenne szellemi fejlődésem egyik vonala, a másik pedig onnan táplálkozott, hogy Karcagról a debreceni kollégiumba került diákok sűrűn hazajártak, hozták a Püski kiadványokat, a Magyar Élet számait, ekkor ismerkedtem meg a népi irodalommal. Fenséges helyzetem volt, mert például nyáron Erdei Ferencet, Veres Pétert Medgyessy műtermében megismerhettem. A gimnáziumban egy táj- és népkutató csoport működött, ez Teleki Pál kezdeményezte országos mozgalom volt, Györfly István vezette. Felelősséggel mondom, hogy az akkor eszmélő értelmiségi fiatalok között *döntő volt a néprajz szerepe*. A progresszió felé nagyon sokan indultak el a néprajz irányából, hiszen a néppel való azonosulást jelentette, számomra pedig azt, hogy a népművészet formavilágával ismerkedhettem meg.

Bod László: A karcagi táj szerelmese vagyok, olymódon, hogy nagyon sok tájképet festek. A világ minden táján, már ahol kiállítottam eddig, legalább egy karcagi képem lóg a falon. Egész egyszerűen nem tudom elfelejteni a karcagi világot, ami mögött mindig ott éreztem azt az embert is, aki ebben a tájban élt, dolgozott, s amely emberfajta rendkívül szerettem.

Riporter: Aki messziről érkezik Karcagra, azt mondja: ez egy sáros kis mezőváros, mi szépséget találhat ott egy festő?

Bod László: A festői szépség egészen más, mint az a szépség, amit az emberek például egy jól „kihegyezett” alpesi tájnál keresnek, nagy hegyekkel, havas fenyőkkel. A *festői szép* Karcagon egészen más, sokkal lágyabb, színekben sokkal érdekesebb. És ami megrázó, megragadó: az óriási dimenziók, a hatalmas nagy égfelület, az elterjedő nagy földfelület, aminek színe lehet fekete, amikor

a frissen felszántott földet nézem, vagy lehet havas, vagy őszi időben szép barnás-vöröses. Rá kell vezetni az embereket, hogy megtalálják ennek szépségeit.

Kukri Béla (a Szolnoki Galéria Baráti Körének elnöke): Hogy ez mennyire így van, annak bizonyítéka, hogy a Szolnoki Művésztelep is úgy jött létre, hogy valamikor egy osztrák katonafestőt megfogott itt a Tiszatáj varázsa és azután évekig járt ide a barátaival, később pedig 1902-ben a magyar művészek kezdeményezésére létrejött a Szolnoki Művésztelep. Ez a varázs ma is él az itt alkotó művészekben éppúgy, mint az elszármazottakéban is.

Riporter: Ismét a két karcagi művészhez fordulok: mikor volt utoljára közös kiállításuk Karcagon?

Somogyi Árpád: Talán tizenöt éve... Bizonyára rajtam is múlt, de másutt volt kiállításom. Az erőt és az időt a megbízások teljesítése köti le. Pl. nemrég készítettem maradandó emlékművet Kunszentmiklóson a pásztoroknak, a kun népnek, vagy korábban született *Az Alföld népe* a Hortobágyon, a *Pásztorfű* a múzeum előtt, Kecskeméten ismét egy pásztoremlékmű. Azért nem jöttem Karcagra, mert nem értem rá.

Riporter: Bod László miként tervezi a szülővárossal való kapcsolatot?

Bod László: Ez egy olyan mély lelki affinitás, ami az életkorral csak még jobban elmélyül. Ezért minden évben legalább néhány napot ott töltök és akkor rengeteget dolgozom, vázlatokat készítek, festek. Aztán egy kicsit meg is csalom Karcagot, átmegek Hajdúböszörménybe nyaranta egy hónapra, a festőtáborba, télen pedig ugyancsak egy hónapot élek a hortobágyi fogadóban és festem az alföldi tájat. De nem az ottanit, hanem mindig Karcag lebeg lelki szemeim előtt... Hatvanéves koromban volt életműkiállításom Karcagon, ami nagyon fontos volt, mert szembesülhettem egykori önmagammal, azokkal az élményekkel, jellegzetes kun arcokkal, amiknek köszönhettem festővé válásomat. Megkaptak újra az ízek, illatok, pl. a sült tök utánózhatatlan zamata, mindaz, ami a gyerekkoromat körülvette, meghatározta annakidején. Ez olyannyira bennem él, hogy most az unokáimnak erről mesélek...

Riporter: Adjuk át szolnokiaknak is most már a szót a Jászság és a Kunság után. Tiszteletbeli szolnoki és remélem, a várost a mai napig is szerető ember Barna Gábor építész, a Magyar Urbanisztikai Társaság főtitkára. Egy éve kapta meg munkásságáért a Hild érmet.

Barna Gábor: Azzal kezdem, hogy én sem vagyok szolnoki, sőt ha pontos akarok lenni, tiltakoztam annak idején, hogy szolnoki legyek. Úgy lettem szolnoki, hogy ide küldtek. Debreceni születésű vagyok, aztán Győrben éltem, Pesten egy keveset. Idestova harminc éve, hogy megérkeztem a Győzelem Napján, május 8-án Szolnokra és akkor még ugye az állomás és a Gólya közötti szakaszon kuruttyoltak a békák, egy nagy ácsolt táblán pedig a meszelt felirat: Marhahajtó út... Ezek voltak az első élmények Szolnokról. Megérkezve a Városi Tanácshoz, ahova mint kezdő mérnököt helyeztek, közölték velem, nagy hiba, hogy az elvtárs nős ember, mert amíg itt dolgozik a műszaki osztályon — ahol a lakásokat is osztják — hát azt bizony nem fog kapni. Így kezdődött a szolnoki

létem, s aztán folytatódott tizenhét évig. Alapvető változásoknak lehettem részese és tehettem is érte, bár nagy általánosságban azt mondják, hogy aki az igazgatásban dolgozik, az nem alkot. Az az alkotó ember, aki tervez, aki művész, amit kézzelfoghatóan lehet látni. Meggyőződésem, hogy ez nem igaz. Legalábbis a magam részéről az igazgatási munkában a városi, majd a megyei tanácsnál tanultam meg azt, hogy hogyan kell emberekkel bánni, hogy értelmes ügyekkel híveink lehetnek azok is, akik nem szakmabéliek. Most, hogy a Hild érmet kaptam, azt mondtam két régi barátomnak, akiket meghívtam az átadásra — Kaposvári Gyuláról és Csoma Kálmánról van szó — hogy őket valamiféle „nevelőszüleimnek” tekintem, hisz ők voltak azok — meg még sokan mások szolnokiak —, akik engem, a kis kezdőt, a világgal akkor ismerkedő embert támogatottak, vezettek és elhitették velem, hogy *a város sorsa személyes sorsom is.*

Riporter: Kapcsoljuk be a beszélgetésbe Császi Ferencet, a mai Szolnok egyik legaktívabb nyugdíjasát, aki bennszülöttként örökös féltő szeretettel a városon.

Császi Ferenc: Reménykedhet-e Szolnok abban, hogy még egy híd épüljön a „főutca”, a 4-es út óriási forgalmának tehermentesítése, elvezetése végett?

Barna Gábor: Jogos igény, hogy mint egy falat kenyér, úgy kellene Szolnoknak egy másik híd, a 4-es út elterelő szakasza, sőt kellene az a bizonyos 4-es autópálya, amelyik hogy úgy mondjam a távolabbi Keletet köti össze a fővárossal. Azonban itt jóval többről van szó, mint egy új hídról, az ártérről, az ipari üzemekről, a Kertvárosról, mindez igen nagy összegeket igényel. (Azóta a híd ügyében pozitív döntést hozott a megyei tanács és az illetékes tárca. *A szerk.*)

Riporter: Kinek mit jelentett Szolnokon élni? Földvári Géza, a Magyar Rádió szerkesztőriportere, Bayer Ilona, a Tv-Híradó szerkesztője, dr. Gyulai György, a Magyar Mezőgazdaság rovatvezetője és Jani László, aki a SZÁÉV budapesti építésvezetőségén dolgozik.

Jani László: A Semmelweis Orvostudományi Egyetem klinikáinak rekonstrukcióját végezzük. Az alapkérdésre válaszolva: én bennszülött szolnoki vagyok. Visszagondolva: nagyon szép feladat megoldását bízták rám annak idején, ez pedig a József Attila lakótelep építése volt, amiben mint tervezőmérnök Barna Gábor is résztvett. Egy teljesen új városnegyed épült itt ki, ráadásul én ott születtem, tehát azokat a régi házakat kellett lebontani, szanálni, amelyek között a szülőházam is volt. Ez pedig a Lehel utca, Császi Feri bácsi nagyon jól emlékszik erre, a MÁV-kolónia, úgy hívták valamikor.

Riporter: A jövőben mi fűzi Önt Szolnokhoz, úgy tudom épít is itt valahol?

Jani László: A Holt-Tisza-partján van egy kis hétvégi házunk, ahol a családdal péntek estétől minden héten megjelenünk. Nekem — ellentétben a feleségemmel és a két lányommal — nagy-nagy nosztalgiám van Szolnok iránt, s ahogy korosodom, ez erősödik bennem.

Riporter: Lehetséges, hogy a nosztalgia a korral együtt nő?

Bayer Ilona: Nem tudom, ezt én még nem érzem, talán mert nem tartom olyan „öregnek” magam, de annyi feltétlenül igaz, hogy mindig szívesen jövök haza Szolnokra, amikor csak tehetem. Barna Gábortól kérdelem: neki most hogyan tetszik Szolnok városképe, mint akinek hivatalból is ismernie kell nagyon sok magyar város építési-szépítési szándékát, törekvéseit és eredményeit?

Barna Gábor: Azt is mondhatnám, hogy úgy, mint általában a magyar építészet, vagy általában a magyar városok — nagyon sok ellentmondással. Dehát ezt nem tudom Szolnok rovására írni, inkább arra a forrongó, változó és igazán *elvileg meg nem alapozott* városfejlesztési tevékenység számlájára írható, amelyik az ország egészére jellemző. De ami ebben a városban történt az elmúlt harminc évben, az az országban a legnagyobb fejlődés volt egy városra vetítve! Hogy lehetett volna jobban csinálni? Biztos! Magam is másként mozdítottam volna ezt a várost, ha húsz évvel ezelőtt a mai fejemmel tudtam volna gondolkodni. Azért azt nem szabad elfelejteni, ha egy várost próbál az ember megítélni, hogy minden kornak megvannak a maga építészeti, városfejlesztési uralkodó eszméi. Erdei Ferencre hadd hivatkozzam: ő mondta, hogy az a város, amelyiket a lakói annak tartanak. Ez egy látszólag tudománytalan megfogalmazás, semmiféle számszerű kapaszkodó nincs benne, mégis ez a lényeg! Ha most meg akarom fogalmazni azt a városfejlesztési elvet, amit ma egyetlen elvként hiszek, akkor azt gondolom, hogy az a város, amiben az emberek jól élnek, amelyet a benne élők tekintenek olyannak, hogy jó. Ha ezzel szemben jelentkeznek városfejlesztési megoldások, akkor azt — akármilyen szépnek, akármilyen jónak lehet tekinteni építészeti, vagy más szempontból —, azt biztos, hogy bűnösnek, rossznak fogom minősíteni,

Riporter: Megkérem Földvári Gézát, hogy segítsen be a riporterkedésbe, ez neki úgy is jól megy, és beszélgessen egy kicsit a mellette ülő Orbán Péter-nével, a Szolnok megyeiek Baráti Köre titkárával!

Földvári Géza: Úgy tudom, hogy Ön nagyon érdekes szerepet vállalt 1956/57-ben. Mesélne nekünk erről?

Orbán Péterné: Amikor idekerültem — Szolnokról akkor az volt ismert, hogy nehezen fogad be kívülről jötteket — az egyik városi párttitkár fogalmazta meg, hogy végül is aki Szolnokért akar dolgozni, aki szereti ezt a várost, azt mi szolnokinak tekintjük. No én úgy érzem, hogy szolnoki vagyok. 1956-ban még a Szolnoki Rádiónál is dolgoztam, a rendkívüli idők műsorai kisegítő adminisztrációjához tartoztam.

Földvári Géza: Érezhető volt, hogy történelmi időszak, fordulat tanúja lehetett?

Orbán Péterné: Igen. Olyan közegben éltem akkor, hogy október 23-át követően fölfogtuk, hogy itt és most nagyon komoly dologról van szó, és november 4-én, amikor Szolnokon megalakult a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, akkor tudtuk, hogy ez az egyetlen kiút. S ha még néhány napig nem történtek volna lépések, akkor talán Szolnok is ugyanolyan körülmények közé kerül, mint Budapest. Itt azért tovább tartotta magát akkor is a rend, Szolnok híres volt arról, hogy a szocializmushoz elkötelezett emberek dolgoznak ott, a tsz-mozga-

lomra nagyon büszkék voltunk, itt azért nehezebb volt az ellenforradalom erőinek eredményt elérni. Mindenesetre büszke vagyok, hogy azokban a napokban, november 4-től kezdve mikor hol, az igényeknek megfelelően a pártbizottság javaslatára résztvettem a munkáshatalom megszilárdításában, sőt a munkás-örökség megalakításában. Jelenleg a Május 1. Ruhagyár egyik igazgatója vagyok, korábban a szolnoki gyár vezetője voltam, valami részem van a türkevei gyáregység létrehozásában. Mindent végigcsináltam ebben a megyében, amit lehetett, a tsz-szervezéstől a vidéki iparfejlesztésen át. A mai napig is itt lakik édesanyám, a fiam, az unokáim, itt dolgozik a lányom is, tehát ingajáratban vagyok Szolnok és Budapest között.

Riporter: Gyulai Györgyöt kérem meg, hogy beszélgesse azokkal, akikkel kedve szerint a legérdekesebbeket tudja meg a városról és elszármazottairól.

Gyulai György: A városi tanács két vezetőjét, egy régebbit és a mait, vagyis Kukri Bélát és Lengyel Boldizsárt választom. Arra vagyok kíváncsi, hogy — miután Szolnok „káderforgalma” igen nagy volt az elmúlt évtizedekben — hogyan lehetne növelni a város értelmiségmeghatározó képességét?

Kukri Béla: Szolnok befogadó és elbocsájtó város. Ezt sajátos földrajzi helyzete is magyarázza, népek országútja mentén települt. Ez az országrész sokszor hadiút volt, hiszen hat irányból találkozunk itt közutak, ugyanennyi irányból a vasút, hogy a víziutakat ne is említsem. 1940-ben 41 ezer lakosa volt, jelenleg 80 ezer. Ez mutatja azt a hihetetlen mértékű demográfiai növekedést, ami jellemző a városra, de jellemző a betelepülők nagyarányú növekedése is. Minden három itt élőből csak egy az eredeti szolnoki lakos. Jöttek ide Zalából olajosok, Borsodból iparosok, Szabolcsból mezőgazdászok, akik meghonosodtak. Szolnok jó házigazdának bizonyul abban, hogy befogadja az embereket. Viszont Budapest közelsége, a város, a megye tranzit jellege azt bizonyítja, hogy ugyanakkor ad is az országnak. Magasszintű kádereket, s erre büszkének kell lenni, és nem sajnálni ezért. Már többen beszéltek a város arculatáról. Hozzátenném, itt szinte a semmiből kellett várost építeni. Hogy ez ilyen ellentmondásosra sikerült, abból fakad, hogy voltaképpen torzó a város, még nem fejeződött be, kell egy néhány évtized, hogy azzá a várossá váljék, amit mint megyeszékhely, mint ennek a tájnak a központja megérdemel.

Lengyel Boldizsár: Kezdeném egy teljesen személyes dologgal: mai napig kedvenc olvasmányom Gárdonyi Géza: Egri csillagok c. regénye. Abban hangzik el, hogy a vár ereje nem a falak erejében van, hanem a védők lelkében. Úgy alkalmaznám ezt Szolnokra, hogy a város ereje sem az épülő falak erejében van, hanem a benne élő emberek szellemi-lelki képességében, ha úgy tekinthetünk: nagyságában. Úgy gondolom, hogy két tendencia érvényesült az elmúlt időszakban. Nagyon sok értékes ember elment a városból, illetve a megyéből és ez nagy veszteség. Ugyanakkor jelentősen gyarapodott a városban a magasán kvalifikált értelmiségiek aránya. A kettő hosszabb távon bizonyára kiegyenlíti egymást. Még egy témakört szeretnék felemlíteni, amivel vezetői szinten is találkozunk az ember. Egyesek úgy vélik: mi itt vagyunk Budapest közelében, tehát onnan importálhatunk mindent, idehozhatjuk az ország színe-javát koncertekben, színházakban, sportban, kiállításokban stb. Azt gondolom ezzel szemben, hogy egy városnak, minden városnak! — *meg kell teremtenie a saját kultúráját!* Az jó, ha időnként Kocsis Zoltán itt van és hangversenyt ad, de kell,

hogy nekünk is legyen egy szimfonikus zenekarunk, legyenek kórusaink, legyen jó színházunk, tehát a városnak saját kultúrát, saját művészetet is kell teremtenie. Mert minőségileg egy városközösség csak azáltal tud megemelkedni, ha ezt a saját kultúrát képes létrehozni. Tehát azt a politikát kellene erősíteni, hogy kevesebbet az import-kultúrából és többet alkotni itt a városban, a megyében. Meggyőződésem, hogy az eltávozottak közül sokkal többeket lehetett volna megtartani, ha másképpen gazdálkodunk szellemi értékeinkkel. A pazarlás itt is előbb-utóbb visszaüt.

Barna Gábor: Szolnok jellemzője éppen az volt számomra mindig, hogy tudott teremteni azokból a „gyütt-mentekből” is meg a helybeliekből is, mindig tudott teremteni szellemi magot.

Kukri Béla: Adunk is, kapunk is. Ez volt azt hiszem a fő motívuma a történeteknek. Ez a város a termelő kultúra mellett mindig is tisztos színvonalú művészetet mondhatott magáénak.

Barna Gábor: Személy szerint nem azért mentem el Szolnokról, mert nem éreztem jól magam, s azt hiszem a jelenlévők jórésze sem ezért ment el, hanem mert szakmai, családi okok ezt együttesen megkövetelték.

Riporter: Németh István filmrendező, fotóművész életművének egy jelentős részét köszönheti Szolnoknak. A látó és láttató ember tehetségével, majd azt mondom, tőkéjével gazdagítva gazdagodott.

Németh István: Teremtett ez a megye nem csak termelészövetkezeti mozgalmat, művésztelepet, hanem az egyes embereknek is megannyi kibontakozási lehetőséget és érvényesülést. Ami személy szerint engem illet: egy nyári vakációs látogatásból, annak élményeiből nőtt ki az a vonzalom, hogy amikor erre megbízatást kaphattam, *filmek tucatját forgattam a megyéről, a várossal, embereiről.* Új színek városa, Tabán stb. Azt hiszem, hogy ezekben a filmekben majdnem mindannyian, akik itt vagyunk, érdekelték voltunk. Akár Bayer Ica, aki a törökszentmiklósi strandon mint diáklány „debütált” a vásznon, Nyíri Béla és munkatársai a termelési alap és felépítmény összefüggéseiről beszéltek egy másik műben, Barna Gábor, Csoma Kálmán és mások a városszervezet kialakulásáról, jelenidejű változásairól adtak értelmező, élményt felfedező magyarázatokat. Mindebből alapvető véleményem, hogy Szolnok képes volt mindig arra, hogy úgy húzza-vonza magához a sokfelől összejött „gyütt-menteket”, hogy munkájukkal a megélhetően túl a közösség, a várostest szerves tagjaivá is válhattak. Ezért innen úgy tudtunk továbbmenni, hogy többet nyertünk tőle, mint amennyit hoztunk.

Riporter: A Budapesten megszerveződött Szolnok megyeiek Baráti Köre jóval több tagból áll, mint ahányan erre a szolnoki beszélgetésre eljöttek. Éppen ezért kérdésem dr. Szilágyi Józsefhez: kikből is áll a kör és miből tevődik össze egy-egy esti program?

Szilágyi József: Hadd utaljak vissza arra, amit Nyíri Béla mondott, hogy a „jó volna találkozni egykori Szolnok megyeiekkel” igénye megszületésekor én is az asztaltársaság tagja voltam. Mi akkor kezdeményező, szervező, program-építő szerepet vállaltunk, mert éreztük az elidegenedés nyomasztó terhet, ami

bizony nem csak a nyugdíjasokat sújtja. A társulási ösztön különben is a legemberibb és legtermészetesebb megnyilvánulása minden politikát járt személységnek. S azóta minden hónap második hétfőjén este hatkor találkozunk a Magyar Urbanisztikai Társaság Rákóczi úti székházában, klub-jelleggel, többnyire kötetlen formában. Jó valahova tartozni és különösen annak, aki elszakadt. Én szolnoki születésű vagyok, tehát felemelő érzés azokkal együtt lenni, akik hasonlóan szülővárosuknak tekintik. A tagság tehát azokból áll, akik szeretik Szolnokot, a megyét, akik valamikor itt dolgoztak, akiknek a fiatalsága ide kötődött.

Riporter: Azért ez nem egy nyugdíjasklub ott Budapesten, a fiatalok is jelen vannak az összejöveteleken?

Szilvággyi József: Természetesen. Hogy a folytonosság is meglegyen, kerestük annak lehetőségét, hogy családtagjaink is részt vegyenek ezeken a klubnapokon, s elértük azt, hogy az elmúlt évben rendezett műsoros estünkön már családtagjaink, tőlem a leányom, fiam, a Jani Laciék két lánya és több más tinédzser korú nagy örömmel és jó érzéssel vett részt. Arra nézve pedig, hogy milyen a vonzata, hadd mesélem el, hogy a múltkor Szegeden járva találkoztam egy kedves ismerőssémmel, aki jelenleg a megyei főügyész, s megkérdi tőlem, hogyan is működik az a baráti kör, tudok-e valami bővebbet? Hogyne, mondtam, én is alapító tagja vagyok. No akkor intézd el nekem, hogy én is kapjak a legközelebbi klubestre meghívást, mert mint volt szolnokit, nagyon érdekel a dolog. Olyan jól esne kibeszélgetni magam az egykori kollégákkal!

Riporter: Kezemben a *Kisdobos* egyik száma és egy nyári magazin, az *Állatfűrkésző*. Az előbbi orgánum főszerkesztője: Jani Lászlóné.

Jani Lászlóné: Azért hoztam magammal ezt a számot, mert 1986. szeptemberében indult lapunkban egy sorozat: Egyszer volt, hogy is volt? címmel. Az indító összeállítás: a Jászság és a Kunság. Nemrég voltam Kunhegyesen, ott kérdezték tőlem a gyerekek, hogy miért éppen ezzel a tájegységgel indítottuk a néprajzi sorozatot? A válasz nagyon egyszerű volt: mert én is innen származom.

Riporter: Személyes életében mi mindent köszönhet ennek a vidéknek?

Jani Lászlóné: Jogos a kérdés, mert igen sokat köszönhetek a Szolnokon eltöltött tíz évnek. Eddigi életem talán legszebb évei voltak. Pedagógusként, úttörővezetőként és gyermektánc-oktatóként fűznek nagyszerű élmények ehhez a városhoz. Minden év június első hétfőjén hét gyermektáncsoportot vezényeltem a Szigligeti Színház színpadára, akik bemutatták, amit egy éven keresztül megtanultak. *Csodálatos, alkotó évek voltak ezek*, nagyon sokat köszönhetek a városnak, az élményeket, a barátokat és a mostani hétvégeket. Vidám kikapcsolódást, igaz, hogy ez a vidámság munkával teli, mert az ember műveli a kis kertjét, de a Holt-Tisza-partjára visszajönni és szolnoki barátok között jól érezni magunkat — ez nagyszerű dolog.

Riporter: Mit lehet arról elmondani, hogy a megyére és székhelyére hogyan gondolnak másutt? Önök tapasztalt emberek, járják a hazát, a világot, bizonyára van erről számunkra való, megcsízlelendő véleményük.

Nyíri Béla: Nagyon büszke vagyok rá, hogy mindig tudtam konkrét példával élni, hogy a mi mezőgazdaságunk honnan indult, hova jutott és ebben Szolnok megye milyen szerepet játszott és játszik. Állítom, hogy Ulan-Batortól Franciaországig tudják, hogy van egy Magyarország — mert volt, ahol nem is tudták — és ezen belül van egy Szolnok megye. A másik: az ipar. Mindenki elégedetlen ma az országban az ipar fejlődésével. Van munkaerő, jó volna ha több és jobb iparunk lenne. Ez igaz, de hát az illúziókon legyünk már túl! Ami van, azt kell kihasználni, ott kell produkálni. Meggyőződésem, hogy amit a megye e vonatkozásban eddig elért, annak jó híre van, mert az eredmények mögött komoly áldozat, összefogás és közös erőfeszítés húzódik meg. A vendégszeretet mellett a megye településeinek összképe is óriásit haladt előre, ami növeli a tájék iránti vonzerőt, nemcsak a festők szemében. A termelés mindig elsődleges, e nélkül a kultúra, a művészetek sem léphetnek magasabb szintre, s ha itt nagyjából rendben mennek a dolgok, akkor a megye jó híre csak nő, bel- és külföldön egyaránt. Még egy személyes példa: amikor felépítettük a Szövetkezetek Házát Budapesten, az első kiállítás megszervezése is feladataim közé tartozott. Rögtön Baranyó Sándorra gondoltam, de a pestiek — különösen ott, abban a kerületben, sokféle észjárás uralkodik — megkérdezték, miért éppen Szolnok megyei és miért éppen Baranyó képei kerülnek a megnyitó alkalmával a közönség elé? A kérdésre azonnal reagáltam is a megnyitóban. Azt mondtam, ez a Szövetkezetek Háza, a szövetkezetek első bölcsője mégis csak Szolnok megyében ringott. Másodszor: Szolnokon volt és van egy Művésztelep, ami 1945-ben tönkrement és Baranyó Sándor egyike volt azoknak, aki hajlandó volt téglát hordani, hogy felépüljön a művésztelep és beindulhasson ott is a munka. Harmadszor meg azért, mert én sok művészt ismerek, de nem eleget. De azt tudom, hogy Szolnok megyében Baranyó Sándor volt az első, aki megörökítette azt a parasztembert, aki belépett a tsz-be, a festmény magas művészi erővel ábrázolta azt a vívódást, amin ez az ember kersztülment. Tőle láttam egy olyan igazi festményt, ami bemutatta, hogy abban az időben egy közgyűlés hogyan zajlott le. Csodáltam, amikor megláttam ezt a festményét. Nem vagyok műértő, a művészettel úgy vagyok, hogy vagy élményt nyújt, vagy nem. Ez a két dolog nagyszerűen kifejezte azt, ami a Szolnok megyei parasztnak fejében abban az időben lezajlott. Mindezekért Szolnok megyei festő és éppen Baranyó Sándor képeivel nyitottuk meg a Szövetkezetek Házát! Majd következik Hódmezővásárhely és a többiek...

Gulyás Pál: Nem vagyok olyan szerencsés helyzetben, mint Nyíri Béla, aki ha bárhova eljut, Szolnok megyét tudja példaként emlegetni. Én ha külföldön vagyok, magyar vagyok, olyan magyar, akinek a gyökerei innét valók, az álmai idekötik. Rólam tehát soha senki nem tudja, ha pl. a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének a kongresszusa ülészik, hogy jársági vagyok. Azt tudják rólam, hogy magyar vagyok. Áttételesen tehát a Szolnok megyei élmények, tapasztalatok, az a batyu, amit életem végéig magammal hordozok, itt telítődött olyanná, amilyen. Hozzáteszem, hogy legfőbb kötelességemnek mindig azt tartom, hogy ha bárkivel találkozom és beszélgetek, akkor az arról győződjön meg, hogy a miénk egy olyan ország, ahol szabad szeretni a hazát — volt idő, amikor ez nem illett — mert csak az lehet igazán a szocialista nemzetköziség híve, aki a saját hazáját szeretheti.

Lengyel Boldizsár: Én nem éltem át külföldön azt, hogy mit jelent Szolnok megyének, vagy szolnokinak lenni. Viszont Szolnok megyében és éppen Kun-

hegyesen egyszer átéltem. A történet azzal kapcsolatos, hogy ez a város és ez a megye rendelkezik azzal a képességgel, hogy rendkívül nyitott a világra és így keresi a helyét is a világban. Kunhegyesen a gyönyörűen felújított könyvtárban japán delegáció járt. A japán kíváncsi ember és elég racionális hozzá, elkezdtek egyszer csak kutatni, hogy japán szerzőktől vannak-e könyvek. Kiderült, hogy a kunhegyesi könyvtárban több mint ötven japán szerzőtől származó könyv van. Nem viccelek, a japánok majdnem sírva fakadtak, hogy egy kis magyar faluban róluk, kultúrájukról ennyi minden kézzelfoghatóan elérhető és ráadásul még arról is meggyőződtek, hogy ott ezeket a könyveket forgatják is. Úgy gondolom, hogy az a nép, amelyik ennyire nyitott és ennyire éhes a világra, annak van jövője.

Gulyás Pál: Eszembe jut Tamási Áron egy mondása: Aki embernek hitvány, magyarnak alkalmatlan. Szolnok megyeinek is.

Szanáltak

Épülő-szépülő városainkban nem számítanak ritkaságnak az ilyen modern tömbházak, melyek gombamód szaporodva sorakoznak modern lakónegyedeinkben, mintegy jelképeiként modern korunknak. Dicséret érte az építőknek! Nemrég újabb boldog családok vehették örömmel birtokukba kényelmes, tágas és modern lakásaikat. (Képaláírás bármelyik romániai újságból)

„Nem mintha görcsösen ragaszkodnék a magántulajdonhoz”...

(A néni öltözete nem városias. Fejkendősen, nagykabátban nyit ajtót, mintha éppen készülne valahova. De nem. Csak nem tudta megszokni néhány hónap alatt a két lakás hőmérséklete közötti különbséget. Egyedül van a kétszobás tömbház-lakásban, melyhez nemcsak ő nem passzol, hanem a bútorai, a tárgyai, az otthon „díszítőelemei” sem. Örökmozgó, kedves, készséggel beszél.)

— Mi falusiak voltunk, negyvennégytől dolgoztunk a férjemmel, ő negyvenötötől volt párttag, én negyvenhattól, negyvenhat elejétől. Akkor nehéz volt, sokat kellett utazgatni, s aztán a kapcsolatok úgy alakultak ki... Amikor a választás volt, illetve lecserélték a kulákbírókat, akkor a falumban odatettek engem bírónak. Nem volt könnyű, mert nagyon nehéz volt, mert bizony még a nők is... Tetszik tudni, hogy van, hát nem volt soha az életben olyasmi, hogy nőbíró legyen. Aztán jaj, hogy hát így, hát úgy, miért mentél? Azt mondta édesanyámnak a kománéja, hogy miért engedte bírót csinálni a lányából, azt mondta: „ó, Rebi, csak a boldogtalanokat rakják oda bírónak, a maga lánya nem volt az”. Akkor még jó fiatal voltam. Elküldtek a kolozsvári konferenciára mint delegátust, még a prezídiumba is kitétek, Groza mellett ültem, az öreg megfogta a kezemet: „Na, gyere ide, kicsi székely asszony”. Úgyhogy nehéz volt.

Utána bekerültem ide, s elvégeztem a háromhónapos iskolát, a rajoni nőbizottságnál dolgoztam több ideig. Voltam a rádiónál is hat évig, a rádióbiztosítási központnál, szerkesztő-felelős voltam. Velem együtt a férjemet is behozták mint pártaktivistát, tíz évig dolgozott aktivistaként, utána lett szövetkezeti elnök, szóval mindig az élvonalban voltunk.

Ötvenhétben vettünk egy telket, építettünk rá egy kicsi házat majdnem a saját kezünkkel. A gyermekeim már akkorára nőttek, tudtak segíteni, téglát vetettünk, a munkahelyről biztosítottak kocsit, hordtuk az anyagot, vakoltunk, meszeltünk. Emlékszem, egy május elsejei napon, hát a tribünön voltunk, mint... én rajoni elnök voltam, hazamentünk, elkezdtünk meszet oltani, köves volt a mész, szedegtettem ki a kezemmel, s az ujjaim begye mind összeégett. Persze a következő napokon kellett dolgozni, gépelni, s attól az indigótól úgy megfertőződött a kezem, hogy három hétig úgy dolgoztam, éjszaka nem aludtam. Nehéz volt, nagyon nehéz volt építeni.

A rendezés úgy hozta, beleestünk. Beleestünk ebbe, hogy szisztématizaré...

Tizenhárom ári volt a terület, rajta a ház és az istállóféleség, a házban három szoba, volt kamra, fürdőszoba, nyári konyha, nagy terasz, előszoba, fáskamra — mert fával tüzeltünk, s aragázzal főztünk. Nem volt rossz. Aztán rengeteg szőlő volt ültetve, ribizli, egres, földieper, minden, ami egyszer létezett. Mi nagyon szerettünk foglalkozni a kerttel, szabad időnkét mindig ott töltöttük. Az valahogy az idegeket is levezette, olyan könnyen éreztük magunkat. Amikor az ember látja, hogy azok a kicsi növények nőnek... én megmondom őszintén, annyi zöldséget, szőlőt, gyümölcsöt kitermeltem abból a kicsi kertből, hogy nagyon sokat jelentett a család számára, de a társadalom számára is. Engem többször műtöttek a gyomrommal, vérző fekélyem volt, a belekből is nagyon sokat kivettek, s azt mondták annak idején, hogy nem sokáig viszem, de aztán úgy sikerült, hogy a mai napig viszem. Nem vagyok éppen egészséges, gyomormérgezésem volt, tifuszom, agyhártyagyulladás, az a sok terepjárás tönkretett, az egyik községben mérgezett vizet ittam... Ebből kifolyólag legyengültem nagyon, s betegnyugdíjba tettek, kényszerítettek, mert nem tudtam dolgozni. S ez volt nekem, ez a kert, hogy foglalkozzak valamivel, s én nem szégyelltem. Láttam, hogy nagyon sok zöldség megterem, s akkor nem engedtem tönkremenni, mert az élelem, kivittem a piacra és eladtam. Én ősszel mindig vetettem spenótot jó nagy területen, aztán mikor megnőtt, nem tövestül vágtam ki, hanem a leveleit hatszor-hétszer leszedtem egy tavaszon. Tíz nap alatt megnőtt, szedtem le, már úgy megszokta a kezem, leszedtem, s tíz nap alatt újra megnőtt. Régebben kellett beadni valami zöldséget, de annál sokkal többet megtermeltünk. Jól kihasználtuk a kertet, a spenót mellett termeltünk salátát, utána paszulyt, uborkát, rengeteg pénz bejött. Én olcsón adtam, a városi gazdálkodók sokszor haragudtak rám, mert a piacon letörtem az árakat. De nekem így is kijött a számításom, még ha sokat el is ajándékoztam belőle.

Rengeteg zöldséget tettem el télire, paszulyt, majd megmutatom az elvtársnak, bár most a blokkban elosztogattuk, mert itt nem áll meg, nincs hideg spájz. Más az íze, mint az üzletinek, s nekem a beteg gyomrommal diétázni is kel-lene...

Nekem, nekem... én nagyon sajnálom a kertet, és mondtam a férjemnek, hogy valahol vegyünk, valamit mégis kell tenni, amikor ilyen nehéz az ellátás kérdése, hogy tényleg, az embernek jön, hogy nagyon meggondolkozzon: rengeteg kert elment innen a bontással, rengeteg kert elment. A város zöldségellátását ez a negyed nagyrészt biztosította. Ezzel a beépítéssel nagyon sok elvesztett. A konstrukció rengeteg területet lefoglal, de nem is dolgoznak rajta mindenhol, ott marad a terület kihasználatlan, hogy fáj az embernek a szíve, amikor maga az emberiség nincs ellátva zöldséggel vagy főzelékfélével, s akkor nem tudunk ott egy kicsi krumplit termelni. Ha én termelek, hozzájárulok a közösség ellátásához. Ez a fontos ma nekünk. Megmondom őszintén, az embernek jól fog az a pár lej is, amit kap, de már az a tudat, hogy hozzájárul a közösség ellátásához, az mindennél kielégítőbb.

A kert most is megvan, az ősszel tettem bele spenótot, de nem tudom, lesz-e még egy kicsi belőle, mert az már inkább legelő, a kerítés le van bontva, most már minden ki van vágva, a szőlőfák, minden, lebontották a házat...

Két évvel ezelőtt tudtuk meg, hogy le fogják bontani. Rá három napra a sógorom meg is halt. A férjemnek a testvére ott lakott a szomszédban, ahogy megtudta, hogy a házat bontják, három napig ivott, s akkor felakasztotta magát, meg is halt. Akkora baj volt azért is...

Aztán mit csináljunk?... Voltak olyanok is, akik fejszével fogadták a bontókat, nem akartak kimenni a házból. De hát az értelmes emberek nem foglalkoznak ilyesmivel... Nem azt mondom, hogy nekünk jólesett, mert nagyon rosszul esett, de ha már a fejlődés így kívánja, mit csináljunk? Mit csináljunk? Ki gondolta ezelőtt huszonöt évvel, hogy erre a fertályra építenek? Azért jöttünk ide. Nagyon szép terület volt, verőfényes hely és jó termőterület. Nagyon jó hely volt...

December tizenötödikén jöttünk el a lakásból. Három hétig költöztünk. Hoztuk a rekamiét, a nagy szekrényt s a konyhaszekrényt egy szekérrel, az is majdnem feldőlt. Mindent-mindent a hátunkon kellett áthordanunk, mert itt a patak s itt a sántier, mindenütt körbe sántier, az utunkat elvágták. Olyan fáradt voltam, még mindig érzem. A fiam is a hátán hozta a varrógépet, s a könyveszekrényt. Fogadtunk volna kocsit vagy szekeret, de a mi utcánkba nem lehetett bemenni.

Az a nap, az utolsó a házunkban, az egy kicsit rosszul esett, de nincs mit csinálni... Könnyezik az ember, mert sokat dolgoztunk, mi nem kaptuk sehonnan se, mi dolgoztunk érte. Nem mintha görcsösen ragaszkodnék a magántulajdonhoz, egyáltalán nem vagyok olyan típus, de beteg embereknek nagyon jó, amikor egy olyan csendes, nyugodt helyen lagnak és nem függnek senkitől. Például, tessék elképzelni, onnan kijöttünk, s akkor itt felettünk van egy félig elvált asszony két gyerekkel, s van egy udvarló, az reszel, fűrész, kalapál este tíz-tizenegy órákor. Aztán nekifog s iszik, a sör oda van húzva az ajtóhoz, nekünk, akik nem szoktunk inni, ez egy kicsit furcsa. Tízkor nekiül, megrészegeedik, s egy óráig énekel. Úgyhogy ez furcsaság. Ha húzzák a széket, hallatszík, s ha egyebet csinálnak, az is...

Én szeretem a közösséget s a férjem is, nem arról van szó, hogy nem szeretjük, mert igazán azért éltünk-haltunk, a közösségért, és szeretettük, hogy rend

legyen, de nagyon sok rendetlen ember van. Itt két hónapon keresztül ketten a férjemmel separttuk a lépcsőházat, hordtuk a szemetet. Akkor eldugult a szemetes, a férjem kérte, hogy a csomagolópapírokat ne dobják oda, mert a szemetes eldugul. Nem törődtek vele. Nem mindenki törődik, nem mindenki szereti a közösséget s megbecsülni a közvagyonot. Ők úgy veszik, hogy ezt a lakást kapták, s ha kell, még kapnak.

Nagy ez a zaj, mind könyörögtem a lakáshivatalnál, adjanak a másik felére, de nem vették figyelembe. Máshova nem akartam elmenni segítségért. Azt mondta a férjem: ne menj senkihez se, hadd el, amit adnak, elveszük, ha mindenki válogat, akkor baj van, bár mi ne válogassunk. S elfogadtuk. Nekünk ez bőven elég, s mondjuk nem is olyan rossz, tűrhető, csak nem a mi idegünkhöz való, valahogy felőrli az idegeket. Ahogy itt költöztünk, idegeskedtünk, hát az öreg már mind zakatolt, rám-rám szólt, s mondom neki, utazzon el a kicsi lányomhoz, ügyeljen az unokákra. Itthon maradtam, hogy egy kicsit fessek, ne adjak pénzt érte. Nagyon csúnya munkát végeztek itt, ezek nem foglalkoznak megfelelően a dolgok építésével vagy nem ellenőrzik őket. Olyan vakolat volt, hogy alig tudtam megcsinálni annyira, amennyire. S azt nézi az ember, hogy ne kerüljön pénzbe, mindent csináljon maga, mert ahogy az országban kell spórolni, kell a családban is, másként nem tudunk segíteni a gyerekeken, az unokákon, mert ezeknek szegényeknek kell a segítség. Mindhárom gyerekem már családos, mindenhol van már két-két gyerek. Van egy kicsi gonosz gyerekünk, egy másfél éves unoka, s az már egy éve itt volt nálunk. Nagyon serény a gyermek, amióta felköltöztünk ide, vagy az ablaknál van, vagy itt, vagy ott, mindig félttem, nehogy valami baja történjék. Nem elégíti ki, unja magát a blokkban. Ott mentünk ki a kertbe, mentünk sétálni, s a gyermek úgy szokta meg. Most hazavittük a szüleihez.

Nem tudom, a segítséget ezután hogyan oldjuk meg, mert a férjem megvette ezt a lakást, hogy ne kelljen fizetnünk házbért. Elment a pénzünk, száz-négyezer lejt fizettünk ki a lakásért. A másikért kaptunk hetvennyolcat, s ki-pótoltuk.

Gondoltam, járjak még ki a kertbe, rendezgessem, de arra már nem lehet számítani, nem érdemes. Nem, mert leszedik, a szomszédok nem tudnak ügyelni rá. A külső szomszédaim nem estek bele, azokat nem fogják lebontani. Egy utcával arrébb kellett volna építenünk a házat annak idején, de ide sikerült, mert nagyon jó hely volt, verőfényes, a szőlő is nagyon szerette, nagy fürtök termettek. Azért jöttünk pont oda, mert verőfényes, s hogy odaköltöztünk nem is voltam olyan nagyon beteg. A vizem is nagyon jó volt, nagy kútunk volt. . . S most valósággal azt is ellopták. Olyanok az emberek, hogy mindent szednek össze, ha valaki elköltözik onnan, ott nem marad semmi se. A kutat nem szedtük fel, a szomszédok is onnan hordták a vizet, s a sántier is onnan ivott. Mondtam a férjemnek, hagyjuk ott a vedret s a láncot s a kutat, ott is hagytuk. Két hét múlva jönnek a szomszédok, hogy a lánc vedrestül eltűnt, nem tudnak vizet venni. Mondom, hát mit csináljak? Aztán leszerelték a hajtóját, utána meg jön a szomszéd, hogy ássák ki a kutunkat. Pedig azt nem adtuk el. Egyebet még eladogatunk, elprédáltunk, elosztogattunk, ahogy tudtuk. Mindent beszereztünk, s mindent elprédáltunk. De a kutat nem. S jöttek, hogy ássák ki a kutat. Odamegyek, mondja az illető, hogy ő tíz betonkarikát megvett a lakáshivaltaltól. A mienkről

ledobta azt a hármat, amelyik kinnebb volt, a többit úgy hagyta. Be sem fedte. Ott a kút félig kiszedve...

Hátha beleesik valaki!...

„Az új lakással meg vagyok elégedve”

(A bőrkabátos férfi nemrég jött haza a bevásárlásból. Lakása tágasabbnak tűnik, mint az előző, s nem azért, mert egy szobával több van benne. Színesebb is, gazdagabb is. Bútorai újak, már tömblakás-méretekhez igazodóak. Házigazdám éjszakai műszakban dolgozott, pihenni készülne, de hajlandó előbb röviden elmondani azt, ami érdekel.)

— Azt hiszem, én vagyok a legfiatalabb azok közül, akiket lebontottak, harminchárom évet töltöttem. Nagyon ragaszkodtam és ragaszkodom ma is ehhez a városhoz. Filozófiát kezdtem tanulni Kolozsváron, abbahagytam, és elvégeztem egy építőiskolát. Beértem ezzel. Ha egy nagyobb diplomát szerzek, talán elkerülök innen más vidékre. Inkább megelégedtem a szerényebbel, csak-hogy itt maradhassak.

Hatvankilenc végén, huszonkét éves koromban nyertem valami pénzt a lózinplikken, ez indította el az egész ügyet. Akkoriban kvártélyban laktam, nem tudtam haladni semmiféle szempontból. Tekeregtem, csavarogtam, tengődtem, valahova le kell telepedni. Szóval nyertem azt a tízezer lejt, apám segített anyáig, készpénzben adott ötvenezeret, a rokonoktól kölcsönöztem tízet. Huszonhárom éves koromra összekoppintottam hetvenezeret, akartam venni egy kocsit. Hetven januárjában hetvenezer lej nagy pénz volt, ezerháromszáz körül kerestem...

Ahogy mondtam, munkás maradtam, bár nappaliban érettségiztem és laboráns-iskolát végeztem. S mondom, foglalkoztam és foglalkozom most is filozófiával, könyveket vásároltam, volt egy filozófus barátom, az biztatott a látogatás nélkülire...

Szóval kocsit akartam venni, de vettem egy házat. Jobbnak láttam lakást szerezni. Találtam egy idős nénit, megvettem a házat hetvenezerért, volt benne három szoba és egy konyha. Felvettem egy barátomat kvártélyba, később egy családot is, a bevételekből kezdtem rendbe tenni az épületet. Hetventől hetvennégyig vaskaput tettem, festettem, meszeltem, új villanyhálózatot szereltem, az egész vízvezetékét kijavítottam, csináltam fürdőszobát. Mindezt egyénileg, mindezt a szecserából, a vasudvarból vásároltam meg.

Hetvennégy tavaszán a kvártélyosaimnak adtak lakást. A házam rendben volt, üres volt, egyedül maradtam. Gondoltam egyet, s hetvennégy őszen meg-nősültem. A feleségemmel csináltunk két nagy részletet, a lakást komplett be-bútoroztuk. Hetvenhatban járt le a két részlet.

Hetvenhét szeptemberében jött az első gyerek, s a hozzátartozó kiadások. A feleségem betegség miatt egy évig szabadságon volt. Hetvenkilenc májusában megérkezett a második gyerek, a feleségem szintén nem bírta a terhességet, egy évig megint betegszabadságon volt. Többet ült a szülészeten, mint otthon. Amikor lejárt a szabadsága, hatórás munkát vállalt, a gyerekeket otthon neveltük. Az én gyerekeim nem voltak sem bölcsődében, sem napköziben!

Kényelemben éltünk. Külön udvarom volt, a gyerekek nyugodtan tudtak játszani...

Ezerkilencszázhetvennyolc december 30-án hívtak először a municípiumi néptanácsra, hogy bontás lesz. Azelőtt nem tudtam erről. Azt mondták, az utcát szisztematizálni fogják, pontos dátumot nem említettek, csak azt, hogy készüljek fel. Fontosabb problémák esetében mindig meg szoktam kérdezni az idősebb embereket, most is érdeklődtem az öregebbektől, hogy mi lesz. Azt felelték, bontás lesz, kapok majd valami kártérítést, és a család létszámától függően biztosítanak lakást.

Hetvenkilencben eljöttek, készítettek egy tervet, leltároztak. Nyolcvanban újra leltároztak, módosították a tervet. Nyolcvan harmadik negyedévében már bejelentették, hogy kezdhetek csomagolni, készüljek a költözésre, az új lakást ebben a városszéli negyedben kapom, mert itt van építkezés. Én kértem más-hova. Nem lehet. Nem maradt más hátra...

Kiküldtek egy papírt, hogy huszonkilencezer lej kártérítést állapítottak meg. Na, ezt biza megreklamáltam, először szóban, másodszor kérvény által, harmadszor a törvényszék által. Végül az összeget megemelték negyvenezer lejre. Ezerkilencszáznyolcvan decemberében megkaptam a negyvenezer lejt.

Ezerkilencszáznyolcvan december tizenötödikén átvettem a háromszobás blokklakást. A kártérítés fele ráment a költözésre, a másik felét betettem a CEC-be a két kiskorú gyermekem nevére.

Az új lakással meg vagyok elégedve, nem vagyok megelégedve viszont a kártérítéssel és ebben az új lakásban a pillanatnyi ellátással és az életkörülményekkel. Hideg víz most sincs, három napja nincs. Túl sok a havi fogyasztásért járó összeg ahhoz képest, hogy meleg víz és fűtés nincs rendesen. A lakbér nem lenne sok, az csak száznyolcvan lej, ezzel meg vagyok elégedve.

Az asszonynak nem is esett olyan rosszul, hogy onnan el kellett jönnünk, ő annak idején a készbe jött, nem vett részt a nagy munkában. De nekem rosszul esett.

A gyerekek kicsik, mozgékonyak, nagyon egészségesek. Ők nem szeretik itt. Meg voltak szokva az udvarral. Egy szobát üresen hagytam nekik, hogy legyen hol játszaniuk, de az nem elég. Azt mondják, a régi emberek, hogy majd megszokják azt is. De egyelőre nem szokták meg, ki kellett vinnem őket falura, a rokonokhoz, ott nagyon szeretik. A nagyobbik falun jár az óvodába városi gyermek létere...

Mi a végzettségünk szerint tisztviselők kellene, hogy legyünk. Inkább vállaltuk a feleségemmel, hogy végzünk szakképesítő iskolát, és vállaltuk a több műszakos munkát az anyagiakért, a gyereknevelésért. Mi akartuk nevelni a gyerekeinket, ellentétes műszakokra osztottuk be magunkat. Még éjszakai műszakot is vállaltam, hogy tudjak foglalkozni a gyerekekkel, bár ez nagyon fárasztó volt. Most mégis odajutottunk, hogy mások nevelik őket.

Gondoltam, ha a gyerek megnő, a nagyobbik nevére megveszem a blokkot. De most pénzem sincs, és ez a lakás mintha nem is városban lenne, nagyon messze van a központtól.

Mindenesetre nem tudom elfeledni azt a másik lakást, a házamat. Onnan minden közel volt...

„Azt mondták, minek dolgoztok annyit”

(A lakásba két hónapja jöttem, de mintha még ma is költöznének, kevés holmi került végleges — végleges? — helyére. A rengeteg giccses festmény közül csak az egyik szobában „ugrott” néhány a falra, a többi a földön, az ágyon, az asztalon, mindenütt. A nagylépésnyi hosszú és kurta félkarnyújtásnyi széles éléskamrának elképzelt helyiség falain a földtől a plafonig különböző méretű és formájú ecsetek, pemzlik sorakoznak, a tulajdonos szerint ez szerszámainak egy tizede. A bácsi hetvenkét éves, a néni hatvankettő, meglehetősen feldúlt lelki állapotban, egymás szavába vágva magyarázzák helyzetüket.)

— Kérem szépen, egy életen keresztül kínlódtam, hogy legyen meg az otthonom... Tágas helyem volt...

— S most ide zsúfoliák, nem térünk...

— Magániparos vagyok, adót fizetek, itt nem tudok dolgozni, nincs helyem... A nyugdíjostályához is fizetem a nyugdíjalapot, mert tizenhárom évet nem ismerték el. Én alapítottam a munkakollektíva szövetkezetet harmadmagammal, azt sem ismerték el. Az inaséveimet sem, mert nem volt pontos feljegyzésem. Még két évig kell fizetnem a kétezer lej nyugdíjalapot, s azután kapok ötszáz lej nyugdíjat. Hát hogy legyen ez elég, kérem, amikor itt csak a fogyasztás havi hatszáz lej...

— A víz, a villany és a gáz... Az uram el akarta magát pusztítani...

— Mit, szívem?

— Mondom, el akartad magad pusztítani.

— Bizony... Műhelyünk volt, tágas helyünk...

— Nem szabad így...

— Kérem, itt se pince nincs, se kamra nincs, nekem négy-öt méteres létráim vannak, novemberben végeztem egy falusi templom festését, ott kellett

hagynom három nagy létrámat, mert hirtelen híre jött, hogy bontanak... Hát meg kell hogy bolonduljon az ember. Öreg létemre... Én ezzel el is végeztem a mondókámat.

— Elég is!

— Tessék, szívem?

— Elég is! Ezt mondtad nekik is.

— Én negyvenhéttől fizetem az adót az iparért. Eleinte évente kilencezret, most vagy kétezerháromszázat. Szobafestő és képfestő vagyok, tessék megnézni, milyen gyönyörűek...

— Még Bukarestbe is küldtünk belőlük, nagyon vették.

— Volt ott, kérem, két szoba összkomfort, előszoba, fürdőszoba, spájz, műhely, nagy udvar...

— ...gyümölcsfák...

— Ötvenháromtól laktunk ott, új volt a ház, akkor építettem. Most bontják...

— Tessék majd megnézni, még látszik, hogy milyen szobáink voltak ott. És milyen festés!...

— Hogy mondd, szívem?

— Milyen festés volt!

— S nagy kapubejárat! Áh... Itt még a záruk sem találhatnak. A parkettet ötezerért akarták lerakni, leraktam én.

— Ha a férjem nem értene hozzá...

— Nincs víz, nincs meleg.

— Minden este melegítem a téglát, dugom be az ágyba...

— Mit, szívem!

— A téglát az ágyba!

— Öregségünkre!...

— Honnan hozta Margitka a vizet?

— A dombtetőről.

— Este hozol te is, jó?

— Fiam, én nem megyek! Annyit cipeltem, már teljesen kivagyok...

— Akkor hogy főzök?

— Eszünk szárazat.

— Mit csináljunk? Tetszik látni?...

— Gondoltam, öregségemre megfestek egy-egy képet s eladom. Mit csinállok majd azzal az ötszáz lejjel?... A mesterem a tavaly még élt, elvittem tanuskodni, neki sem akarták elfogadni az éveimet. Az a szövetkezet két és fél évig működött, aztán felbomlott, azt mondták, akinek kell, visszaadják az iparengedélyét. Azóta fizetem az ipart. És azt a két és fél évet sem ismerik el...

— Nem tudjuk, mi lesz, sok az a hatszáz lej fogyasztás, hallottam a szomszédoktól, hogy ők is sokallják, cserélni akarnak más lakónegyedbe, máshol sokkal olcsóbb...

— Hatvanötezer lej kártérítést kaptunk, megért a házam kétszázezret. S meg kell hogy legyünk elégedve...

— Amíg tart a pénzből, fizetjük a házbért s a számlákat, utána...

— Tessék, szívem?

— Itt takarékoskodni nem lehet. A gyerekeink segítségére sem számíthatunk, a leányom is éppen válik. Még mi segítettük őket, amíg ott laktunk...

— Egy hónappal a költözés előtt tudtuk meg.

— Mondták azelőtt is.

— Mondták-mondták szívem, de nem hittük el. Azt is mondták, hogy ott

nem lesz bontás. Annyi mindenünket elloptak a bontáskor, tyűkktrecet, faanyagot, létrákat, a vastalicskát, az öntözőt...

— ...abroszt, tükröt...

— ...s nem is tudjuk, mi mindent. Nem lehattunk egyszerre ott is, itt is. A műhelyemről letörték a lakatot, mit tudom én, onnan is miket loptak el...

— Majd amikor keressük, kiderül.

— Mi, szívem?

— Majd amikor keressük...

— Azt már kereshetjük... A feleségem olyan kövér nő volt, né, hogy lefogyott... Én nyolcvanöt kiló voltam, most hetven ha vagyok. Hat centivel húztam össze a nadrágszíjamat, éppen mutattam a feleségemnek.

— Mi egész életünkben spóroltunk, mi nem jártuk a vendéglőt. A szomszédaink irigykedtek, amikor látták, milyen szép házat építünk, vasárnap is csináltuk. Azt mondták, minek dolgoztok annyit...

— Hát tényleg, hogy minek... Hétéves koromtól kínlódom, s most meg vagyok zavarva... A nagy ebédlőasztalom nem fért be ide, ahol hagytam, ott veri az eső... A gyönyörű fürdőkádamat a bontásvezető főnök vette meg, az ajtókat, az ablakokat...

— Alig várták, hogy eljőjjünk, szedtek s hordtak el mindent.

— Most már itt vagyunk...

— Hetekig ott sem voltunk, s itt se, nem tudtunk adni, azt sem tudtuk, hol vagyunk. Meg voltunk zavarva.

— Hogy mondd, szívem?

— ...

„Még nagyapám tette rendbe az épületet...”

(A fiatalember ijedt arccal nyit ajtót, mögötte mintha a felesége is izgulna valamiért. Én is megszeppenek, az ajtó mögül nagy farkaskutya morog felém. A háziak nem a kutyától félnek, hanem az ugatástól. Ugyanis alszik a kisbaba, s ha én ugattatom a házörzöt, felborul a baba programja. Csak egyet vakkant, miután megkapta érte — gazdájától — a pofont, elhallgat. Gyorsan betuszkolnak az egyik szobába, s miközben az anyuka a kicsi álmát vigyázza odaát, apuka rágyújt, és füstölögve fog a meséléshez.)

— Talán azzal kéne kezdjem, hogy apám zsidó. Nagyapám körorvos volt, deportálták, vele együtt az egész családot, egyedül apám maradt meg. Apja, anyja, lánytestvére, sógorának a két gyereke, mindenki elpusztult.

Még nagyapám tette rendbe ezt az épületet, ami valami gazdasági épület volt, valamikor kocsmá meg fogadó, meg szállóhely talán. Erről apám többet tudna mondani, ha tudna... Az apám tervei alapján újjáépítették a kaput, a manzárdszobát, a tetőszerkezetet, falakat húztak, hogy a beosztását olyaná váloztassák, amilyen kell hogy legyen.

Apám mint egyetlen túlélő örökölte ezt a házat a háború után, és örökölt még három épületet a városban. Nem akármilyeneket! Ezt a szülészettel szemben lévő kétemeletes épülettel illusztrálnám.

Azért kezdtem ilyesmikkel, hogy azt a lelkiállapotot is érzékeltessem, amelylyel mint addigi elnyomott és kipusztításra ítélt egyén rádöbbsen arra a perspektívára, amit az új rendszer jelentett, s roppant lelkes kommunistaként kezdett tevékenykedni. Negyvenötötől párttag, kijelentette, hogy ő nem kulák és nem él vissza azzal, hogy neki négy háza van, hármát potom összegért eladott. De az összeg akkor volt, hogy egy háromszor kétméteres és egy másfél méter mély medencét épített belőle az udvarra, hogy a gyerekei legyen mibe pancsoljanak. A három ház, a három emeletes ház értékéért! Ez nem úszómedence, ez egy ilyen kicsi libaúsztató volt. És garázst csinált a motorkerékpárjának. Különbben a harmincas évek végén rendbe tették az épületet, nem nagyon igényelt karbantartást, nagyon jó állapotban volt. Az érzelmei kötötték a leginkább hozzá, mert a szüleitől semmi egyéb emléke nem maradt, csak ez az épület, ahol együtt is voltak.

Anyám is a pártaktívában dolgozott egy ideig. Apám is, anyám is becsületes, karakteres emberek voltak, akik nem éltek vissza azzal, ha előnyös helyzetbe kerültek másokkal szemben.

Apám öt vagy hat éven keresztül fizetés nélkül dolgozott a pártnál, rengeteg mindent csinált. Most, mikor költöztünk, akkor láttam csak a féltonnányi papírt, ami előkerült, fotók, tervrajzok, plakáttervek, tribüntervek, satöbbi, rengeteg munkát, városdíszítési és propagandamunkát és ilyesmit végzett.

Apámnak volt egy műterme a főtéren, amit a képzőművészeti alaptól kapott használatra, és amiről lemondott, mikor idősebb lett, átadta egy fiatalabbnak, mondván, hogy hát mért vegye el mástól, mikor ő most már alig használja, és annak szüksége van rá.

Mindezt annak illusztrálására mondom, hogy ő hogyan viszonyult hasonló helyzetekhez. Hogy utána kontrasztként lehessen érzékelni, mi volt másoknak a viszonyulása apámhoz. Hogy miért várta el azt, hogy másként kezeljék, mint ahogy kezelték. Miért kapott infarktust...

Azt, hogy az épületet le fogják bontani, már a hatvanas évek eleje óta sejtjük. A tervezőintézet akkori főnöke elég jó viszonyban volt apámékkal, néha még el is jöttek hozzánk, az megmondta, hogy ezt le fogják bontani, mert ez az utca keskeny és egy csomó rossz ház van benne, nem érdemes itt foglalkozni... Úgyhogy ez nem volt új számunkra. Legalább háromszor vagy négyszer megtörtént, hogy jött a hír: na, ebben az évben bontanak. És nem bontottak, és még eltelt három-négy év. Na, aztán mostmár bontanak! És nem bontottak. Satöbbi. Tehát maga a tény nem volt váratlan, csak konkrétan most került sor a bontásra.

Sok ismerőse mondta apámnak: te, menj, nézz utána, keress relációkat, hogy kapjál majd egy jó lakást, hogy ne menjél blokkba. Apám azt mondta: miért?, hát, természetesen, mikor odakerül, akkor majd engem felhívnak, megkérdik, hogy né, tisztelt elvtárs, le kell bontanunk ezt az épületet, és felajánlanak majd valamit, hogy odamenjek lakni, és valószínűleg, majd olyasmiket, amiből majd elhatározom, hogy melyik tetszik jobban. És telt az idő, telt az idő, és természetesen nem hívták, hogy egy szép nap már konkrét tények elé állítsák: felhívták, hogy aláírja a lakás átvételét. És nem óhajtott átvenni...

Illetve nem így történt, először azért hívták fel, hogy mondjon le önként az állam javára, ajándékozza a lakást az államnak. Megkérdezte apám: ha nem ajándékozom, akkor mi van, nem bontják le? „De úgy is lebontják!” „Akkor miért ajándékozzam?”

Aztán felhívták, hogy vegye át a blokkot: „Itt a lakása, vegye át!” Apám azt mondta, előbb megnézi, miről van szó. Eljött ide, hazajött felháborodva, azt mondja, egy disznóhizlaldára nyílik az ablak, nyakig sár, egy félkész épület, hát hogy gondolják? Felmentünk megint a férfiak a családból, nem tudom pontosan, hogy hívják azt a tagot a lakáshivatalnál, minősíthetetlen hangon beszélt velünk, nincs mit részletezni. . . Nem tudom részletezni! . . . Én nem tudok olyan impertinens lenni, még felidézni sem tudom azt a hangnemet, nem is annyira a kifejezéseket, hanem a hangnemet, ahogy a válla fölött, csak úgy vissza-visszaszólt valamit, úgy. . . nem tudom. Még hasonló helyzetet sem tudok elképzelni, mikor valakivel így beszélhetnek. Azt hiszem, apám joggal hitte azt, hogy miután ő annyit tett ezért a társadalomért. . . hogy igyekezett a társadalom kritériumainak megfelelő emberként élni és megfelelően nevelni a gyermekeit. . . Nem tudta elhinni, hogy így bánnak vele. Szóval egyszerűen lehetetlen volt elképzelnie is azt, hogy így beszélhetnek vele: „Hé, maga, mit, mit áll ott, na, ne foglalja el a helyet az ablaknál, na lépjen le gyorsan, egykettőre, veszi, vagy nem veszi, majd oda fog költözni erővel, na, kopás! Így. . .”

És apám rettenetesen ki volt borulva, anyám szintén. . . Akkor az utolsó pillanatban, de már késő volt, kezdtek kapkodni fűhöz-fához, beszéltek az alenőkkel, fogadott minket és elmagyarázta nekünk, hogy ez már ilyen. Láthatólag türelmetlenül, de nagyon udvariasan elmagyarázta nekünk, hogy mi sem vagyunk nagyobb értékű állampolgárok, mint bárki más, és természetesen ami másnak jó, az nekünk is jó lesz, és különben is ragyogó körülményeket tudnak biztosítani. És akkor mondtuk: de hát más hogyan kapott nem blokklakást? „Olyan nincs.” Pedig konkrét esetről tudok, lebontott házaspár kapott egy nagyon nagy lakást. Egy család elment Izraelbe, s úgy maradt üresen az a lakás. Mi is kértük, hogy adják azt nekünk. „Hogy is képzelik?! Hát! . . .” És odaadták másnak, egy kétfogú családnak.

Nem volt semmi olyan kritériumunk, hogy légköbméter, meg. . . Csak az, hogy ne legyen blokk. Azt mondtuk, még kisebbbe is bemegyünk, mint ahol addig laktunk, pedig sűrűn laktunk. Mi ezzel a négy kétszobás blokklakással sokkal sokkal nagyobb területet kaptunk az államtól, mint ahogy addig laktunk.

A házunk a következőkből állt: egy manzárdszoba, ami kábé ötméterszer háromméteres volt, abban lakott apám; félig műterem, félig szoba beosztása volt; alatta egy kicsi szoba, egy háromszor kétméteres, egy ideig abban laktam én a feleségemmel, sőt a gyerekekkel is néhány napig, utána az öcsém költözött oda a feleségével, mi pedig átmentünk a volt lakónk által üresen hagyott kétszobás minilakásba; aztán volt egy szoba, amelyikben anyám lakott, egy másik ötször négyes szobában pedig a nagynéném lakott és dolgozott, ott volt a varrodája; egy nagy konyha, amiben nagyanyám lakott, most halt meg, miután ideköltöztünk; ezen kívül volt egy normális méretű fürdőszoba, egy jó nagy spájz, egy pici gardrób-fülke és egy nagyon pici kamra, amelyik valamikor nagyapámnak volt a röntgenszobája. S ami nekünk a legjobban fáj az egészből; a garázs,

a műhely, a fészter, a csűr és a nagy kert. Azt tudtuk, hogy más háznál, ha nem is blokk, a kert teljesen valószínűtlen, az embernek rosszul esik, hiányzik, istenem... De a műhely az nekünk ha nem is éppen létszükséglet, mert munkahe-lyem van és apámnak nyugdíja van... De nekem igényeim vannak, szeretnék utazni, kultúremberhez méltó életet élni. Mi dolgoztunk. Apám is dolgozott, én is dolgoztam a képzőművészeti alapján, még exportáltam is... Na, mióta nincs meg az a lakás, nincs munkalehetőség, itt vannak a szerszámok, nem tudok csinálni semmit. Mert zajos, mert bűdös... Ma kellett volna leadnom az ifjúsági képzőművészeti kiállításra az anyagot, s nincs mit...

Azt mondták, a legjobb kondíciók... Hát, hogy... hogy mondhat illet vala-ki, aki egy elegáns, kényelmes villában lakik, annak, akit kiköltöztetnek a város szélére, nyakig sárba, víz nélkül... Meleg vízről ne is beszéljek. Meleg víz csak akkor van, ha a kazános véletlenül úgy felejt, és éjjel egy óra után, amikor már mindenki lefeküdt, ide, a negyedikre is felér a víz. De amikor melegvízprogram van, hetente kétszer, akkor egyáltalán semmiféle víz nem jön fel ide. Mert akkor mindenki használja, végre van meleg víz, s ide nem ér fel. Nagyon-nagyon távol van ez attól, amit én civilizált életmódnak gondolok. Arról nem beszélve, hogy itt penészes a plafon, most a napokban valamennyire kiszáradt, még egy óriási vízfolt is volt rajta. Hónapok óta jelentgetem, hónapok óta tojnak rá.

Aztán hiába mentünk kihallgatásra bárkihez, mindenhol elutasító választ kaptunk. Ezek után vártuk, mi történik. Jönnek? Bontanak? Nem bontanak? Figyeltük, hogy na, már az utca felénél tartanak! Akkor leálltak egy darabig, semmit nem haladtak, gondoltuk, hátha ebben az évben... Hallottuk, hogy ki-jött egy dekrétum, amely megtilt minden új investíciót, gondoltuk, hátha meg-maradunk.

Aztán kaptunk egy idézést a törvényszékre, bepereltek minket, hogy azon-nal evakuáljuk a lakást. Jöttek, s azt mondták: kérem, be vagytok perelve. Nem tárgyaltak velünk: „Mit állunk mi itten szóba mindenféle trógerrel?!” Szóval körülbelül ez a stílus volt. Beperelünk s áhoj! Mikor apám megtudta, hogy őt, mint bűnözőt a törvény elé viszik, mert a saját házából akarják kirúg-ni, ez borzalmasan rosszul esett neki, ez tette fel a pontot az i-re. Addig is meg volt döbbenve, de húsz év alatt megszokhatta a gondolatot, hogy ebből ki kell majd költöznie. És elvileg egyetértett vele, normális, ez egy keskeny utca, tény-leg, szükséges lebontani, mit csináljanak egyebet? De nem úgy, hogy kérem, én elmegyek akár a putriba is lakni, csak a városnak legyen egy szép utcája. Nem. Adjanak nekem egy normális lakást, amelyik nekem tetszik, ahol én dolgozni tudok tovább, és élni tudok.

Ott van a nagynéném is, aki nyomorék és kisiparos, kikerült ide, egy kun-csaftja nincs. Addig az egyik legkeresettebb varrónő volt a városban. Ide ki se jön senki. Az adót fizeti? Fizeti. És blokkban nem is lehet, ha a nagynéném el-kezd dolgozni a varrógéppel, zaj van, ha én elkezdek egy marógéppel vagy kompresszorral vagy egy fúrópisztollyal vagy egy köszörűvel dolgozni, akkor rögtön kopogtatnak, akkor rögtön szólnak, hogy hát mégiscsak, mások is laknak itt kérem szépen, s az a bűdösség maguktól jön, szóval...

Tehát, idézés, apám már nem tudott jelentkezni, azelőtt való nap nagyon rosszul volt, elment anyámmal az orvoshoz, és ott tartották, azt mondták, meg

se mozduljon, tessék úgy fekvé maradni. Végül is nem az infarktus volt a súlyos baj, hanem hogy a rossz szív működés miatt egy olyan elégtelen agyi vérellátás lépett fel, amit sok komoly probléma követett: nagyon nehezen beszél, ha egy kicsit is ideges lesz, akkor dadogni kezd, meg visszafele mond szavakat, fantasztikus dolog, sohasem hittem volna, hogy ember képes ilyesmire. És akaratlanul. És visszafele olvas szavakat és visszafele ír le. Hát én ha megfeszülök sem tudom utána csinálni. És szótagokat cserél fel, meg rossz az egyensúlyérzéke. Azt mondták, ez nem nagyon fog elmúlni, javulhat egy kicsit. Még mindig nagyon rossz bőrben van az öreg.

Úgyhogy én mentem fel a törvényszékre, anyám azt mondta, írjak alá mindezt, hogy kiköltözünk a lakásból és viszontlátásra, fejezzük be, nem bírjuk a frontot tartani. Meg attól féltünk, ha tovább forszírozzuk a dolgot, akkor apámmal ki tudja mi lesz.

Apám bent volt a kórházban, mi pedig az öcsémmel nekifogtunk megszervezni a négy család költözését. Másfél hónapon át minden áldott nap hordtuk a dolgokat. Óriási mennyiségű tárgyat kell összecsomagolni, felhordani, szétbontani. Rengeteg ruhaanyag, rengeteg személyes holmi, az egész család ilyen gyűjtögető típus, aki ragaszkodik a régi tárgyakhoz és nem dobja el. Az a kacat-mennyiség, amit mi behordtunk a balkonjainkra...

Na, ezen túlestünk, a holmik nagy része már itt volt, ott csak egy felfújható gumimatrac meg ilyenek, az öreget kihoztuk a kórházból az utolsó két napra... Ő még oda akart jönni, nem akart a kórházban maradni semmi áron. Azt mondta, felvágja az ereit, ha nem hozzuk haza, mert ő ott akar lenni. Nagyon féltünk, hogy rosszabbodni fog az állapota, de hát azt mondta az orvos is, ha ennyire elhatározta magát, akkor muszáj elhozni. Próbáltuk rábeszélni, hogy utazzon el anyám rokonaihoz, pihenje ott ki magát, hátha egy kicsit kikapcsolódik. De hallani sem akart róla, borzasztóan felbőszült, mikor említettük neki. S akkor két napig volt még abban a házban, míg aztán teljesen kiürítettük, s akkor áthoztuk ide.

Házbúcsúztató helyett mi az öcsémmel azt csináltuk meg, hogy két tekercs filmmel végigfényképeztük mindenféle szögből, kívülről, belülről, az utcáról nézve az épületet, a műhelyt, a csúrt, a pincét, a padlást,... hogy a gyerekeinknek tudjuk megmutatni, hol laktunk mi.

Aztán jött egy pasas a sántier részéről, azt mondta, neki kell odaadni a kulcsot, s mondom: tessék!... Abszolút minden átvevő leltár nélkül.

Nem akartam arra menni egy jó darabig, ezt a szakaszt mindig kerülőúton tettem meg, nem akartam látni a környékét sem, csak mesélték a kollégáim, hogy na, most szedték ki a redőnyöket az ablakból, na láttam valakit, az autógázzereteket hozta... Így ment. Az öcsém arra járt, és éppen rajtakapott egy pasast, amint osztozkodott egy másikkal, illetőleg üzletelt, hogy mennyibe adja el neki tűzifának a gyümölcsfáinkat a kertből. Valaki épp adta el, amit „szigorúan tilos kívágni, elvtársak, mert az állam tulajdona!”

És amit mostanában hallottam, az teszi fel aztán a koronát az egészre: hogy nem is építenek oda semmit, legalábbis egyelőre, feltöltötték földdel, és állítólag,

a tűzfalon túli lakók mondják, hogy termőföldet hordanak rá, és az építőtelepi munkásoknak ajánlották fel, hogy parcellákat vegyenek ki kertnek. . .

Hetvenháromezer lej körül fizettek a lakásért. Nekünk ezzel még óriási szerencsénk is volt, mert nyolcvan tavaszán emelték fel a kifizethető összeg plafonját. Azelőtt ez a plafon negyvenezer lej volt. Érdekesképpen megemlítem, hogy negyed akkora, nagyon rossz állapotban lévő kicsi épületért fizettek ki százhatvanezer lejt nemrég. Ugyanis az illető a felét átíratta, kinevezte, hogy „innen arra más lakás, a fiamé s az ő nevén van”. S az két lakás, kétszer nyolcvanezer lej.

Mivel a mi házunk az ezernyolcszázas években épült, akkor van telekkönyvezve, úgy számították, hogy százvalahány éves épület, ezért nem jár a százszázalék. Mondtuk, harminckilencben át volt építve. „Na, hozzanak tanúkat, akik dolgoztak rajta!” Egyik sem mondta azt, hogy kérem, kimegyek, s megnézem, tényleg százévesek a gerendák vagy pedig negyven-ötvenévesek. Hát hol volt száz évvel ezelőtt beépített villanyvezeték és cső és kanalizálás?

Négy kétszobás lakást adtak itten.

Eleinte hetekig egyáltalán nem volt víz. Se hideg, se meleg, nem volt bekötte semmi. Villany volt, de nem jöttek ki betenni a biztosítékokat, hanem beraktuk mi, és akkor volt villany. Fűtés sem volt hetekig, a kazánház ugyanis még távolról sem volt kész, mikor már itt több százan laktak, a leghidegebb téli hónapokon át. Mi meg villanyradiátorral fűtöttünk s a konyhai gázzal. Úgyhogy már előre félek attól, amikor kihozzák a villanyszámlámat. Hogy mi lesz rajta?! Azt hiszem, az egész évi kvótát túlteljesíttem.

A sár az csak mélyül, azt reméltük, szétszórnak néhány teherautó kavicsot az utcán. . . Most gyönyörű, mert már három napja, hogy nem esett, s aránylag kiszikkadt, csak bokáig ér a sár. De olyan fantasztikus sártenger szokott lenni, hogy az hihetetlen. Próbáltam elmenni a kazánházig, hogy éppen szóljak valamiért, mentem keresztül az úton, és beléptem egy gödörbe, addig a gumicsizmám széléig ért a víz, akkor klutty, egyből megtelt a csizma sárral. Pedig itt annyi bulldózerista ül a motorházon s szalonnázik s beszélget s telik az idő. . . csak végig kéne nyomni az ekével a sártömeget, végig az utcán a patak mellé. Senkit nem érdekel.

Ezt nem lehet megszokni. Bele lehet törődni vagy bele lehet fásulni, de megszokni ezt az életformát nem lehet. Semmi nem működik ebben a lakásban, semmi nem olyan, amilyen kéne, hogy legyen. Ezt az ajtót például már háromszor kellett hogy kivegyem s utánagyaluljak, a zsanérnál alátét helyett két szeget vertek be s lehajlították, az alátét az már túl civilizált dolog, úgy látszik. Minden ereszkedik meg, ahogy a fűtés megindul; az ujjamat itt, az ablaknál, a zsanér mellett ki tudom dugni, mindenhol beázás, pokoli ronda kivitel, minden borzalmas. Jó, hogy most egyelőre nincs is pénzem, de hogyha volna se költenék egy bűdös lejt se. Nem akarok itt élni. Az első adandó alkalommal, ahogy olyan környezet lesz, hogy nem riad vissza mindenki az utcától, elcserélem egy kisebbre, egy rosszabbra, csak ne legyen blokk, és legyen lehetőség arra, hogy egy műhelyt összetákoljak az udvaron, s dolgozzak benne.

Apám se akar itt maradni.

Ha így visszagondolok arra, amiket meséltem... nem lehet érzékeltetni azt, hogy hogyan éreztük magunkat abban a periódusban, s furcsa, hogy az emberi természet ilyen, hogy megfélelkezik mindenről, a düh és az elkeseredés úgy szép lassan kikopik az emberből, már csak a tényekre emlékszik vissza, az érzelmi töltésre kevésbé.

„Úgy akarnám, hogy a gyerekek megtudják”

(Mintha túlméretezett lenne ez a lakás. Az egyik szobában egy ágy, a másikban egy asztal, a harmadik üres, a negyedik... Az asszony a konyhában készülődik a főzéshez, zöldséget mos és pucol. A keze gyorsan, folyamatosan, határozottan, magabiztosan mozog, szöges ellentétben azzal a móddal, ahogyan a kérdéseimre válaszolgat.)

— A férje nincs itthon?

— Nincs. Dolgozik.

— Hol?

— A közüzemeknél. Kőműves.

— Ő az egyetlen kereső a családban?

— Eddig ő volt, most itt elvállaltam a lépcsőház takarítását havi hétszáz-tizenhárom lejért. Tudja, a férjem a lépcsőházfelelős... Segít ő is a takarításban, vasárnap ügyesen felmostuk motorinával a lépcsőket. A tegnapelőtt felmostam vízzel, ma is akartam, de nincs víz.

— Hány gyerekük van?

— Három. A kicsi harmadikos, Mircea ötödikes, a nagy lányom nyolcadikos.

— Hol tanult meg ilyen jól magyarul?

— Mi a férjemmel a falunkban, ott sok magyar élt. Rajtam nem is lehet észrevenni, hogy milyen nemzetiségű vagyok. A nagy lányom is elég jól beszél magyarul, de a kicsi már szinte semmit sem tud.

— Mikor költöztek be a városba?

— Nem is tudom pontosan... Már elég rég, vagy hét nyolc évig laktunk az előbbi helyen. Ott volt két szobánk, itt van négy. Költözéskor részletet csináltunk, hogy ezt-azt megvegyünk. Kölcsön is kértünk vagy hétezer lejt, nem is tudjuk, mire ment el.

— Mégis, mire mehetett?

— Vettük ezt az aragáz kályhát, aztán a nagy szőnyeget, függönyöket, linóleumot... Én nem szégyellem, hogy nincs meg mindenünk a lakásban, de utánam nem kiabál senki. Az uram se nem iszik, se nem szivarozik, lopni se szeret. Én sem voltam még a milícián soha. Annyi van, amennyi, mi jól megvagyunk így.

— Tetszik az új lakás?

— Nekem nagyon. Kisebb bajok még vannak. Amióta ide költöztünk, még

nem fürödtem meg, nem tudtam bemászni a kádba. Két személynek van víz, mikor a harmadik fürödni, elveszik. Hideg vizet is máshonnan hordunk napok óta, a leánykával éppen az előbb hoztunk három vederrel. December huszonkilencedikén költöztünk be, január tizenharmadikán kötötték be a gázt, január huszonötödikén a villanyt...

— S akkor hogy főzött?

— A másik lakónegyedben ügyelek valakinek a gyerekére, oda vittem, ott főztem meg az ételt, úgy hoztam haza. Megmelegíteni nem tudtam... Akkoriban reggel kellett volna hogy jöjjön, tiszta kacagás volt, hogy keltünk fel. Éjjelre jobban felöltöztünk, mintha az utcára mennénk... De azért össze sem lehet hasonlítani az előbbi helyünkkel.

— Olyan rossz volt?

— Nem volt vízvezeték még a közelben sem, a sok vízhordás tönkretett, diszkuszom van.

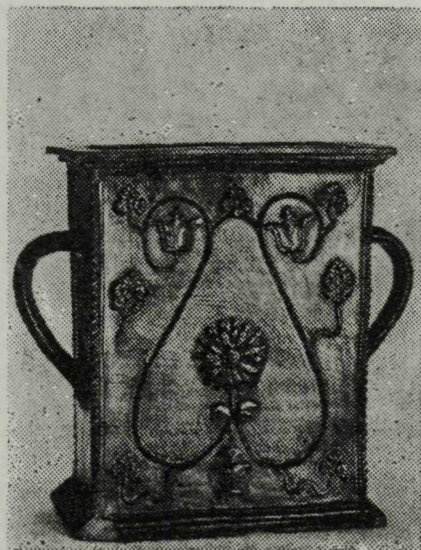
— Saját házuk volt az, ahonnan ide költöztek?

— Igen, de tessék odaírni, hogy mi nem vettünk el pénzt érte az államtól, mi önként mondtunk le róla.

— Nem fogott volna jól a pénz?

— Áh, az csak egy kalyiba volt, egy nagy ganécsomó mellett laktunk. S olyan emberek között!... "Nyald meg ezt, nyald meg azt", sok csúnya beszédet kellett ott végighallgatni... Most már csak lennék egészséges, hogy a gyerekeket tudjam felnevelni. Úgy csinálom, hogy ők ne érezzék a nehézségeket. Sokszor elmagyaráztam a kicsinek, hogy akkora voltam, mint ő, s kellett mennem nap-számba. Én nem tudom, egy-egy olyan jól van, s egy-egy annyit kínlódik. Én örök életemben szenvedtem, nem tudom, mi az a boldogság. Úgy akarnám, hogy a gyerekek megtudják. Most végre ők már jól vannak, nem is lehet hasonlítani...

MOLNÁR H. LAJOS

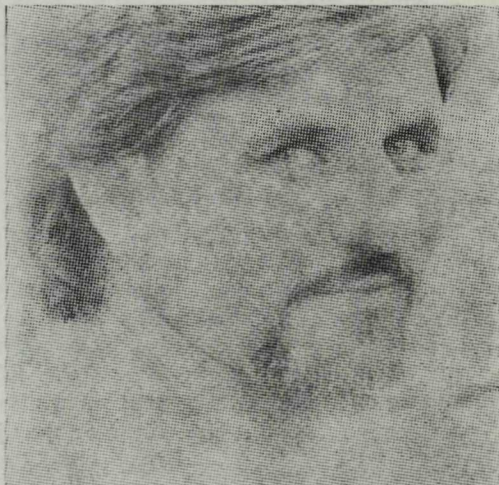
„Ezer magány...”

Katona Bálint fotókiállításáról

Nem ez az első alkalom, hogy a fotóművészet szolnoki művelői, pártolói és barátai Katona Bálint kompozícióival találkozhatnak városukban, Szolnokon. Különféle csoportos kiállítások után azonban ez az első alkalom, hogy — kiértelt, sokakhoz szóló és koncepcionálisan egy tömbből faragott mondanójával — végre önállóan, teljes arculatát-látásmódját megmutatva szerepelhet itt. Itt Szolnokon, abban a városban, amelyről nem a kötelező vagy taktikai udvariaság mondatja velem, hogy fontos hely a jelenkori magyarországi fotózás térképén.

Katona Bálint debreceni alkotóművész. Vannak, akik előtt inkább grafikusként ismert, jóllehet a fotóművészet rejtelmeit mintegy tíz esztendeje kutatja. A jelek szerint egyre nagyobb sikerrel: több csoportos kiállítása után ez a negyedik önálló tárlata; s mintegy húsz különféle díj, elismerés, oklevél, plakett birtokosa. (Csoportos szereplései és sikerei közül elég, ha most csak a hagyományos szentesi aktfotó-seregszemlére utalok.)

Katona Bálintnak lenne tehát lehetősége és joga arra, hogy retrospektív kiállítással hagyjon nyomot a szolnoki fotókedvelők emlékezetében. Misem áll azonban távolabb tőle: ez az anyag 1987 második felében készült, beleértve a legutóbbi heteket is. Aki új eredmények, új lehetőségek irányába töri az utat, azt nem elégíthetik ki a régi stációk. Ha igaz az, amit Dosztojevskij *Karamazov-testvérek* című regényében Zoszima sztarec mond: az egyik legnagyobb bűn *önmagunknak* hazudni, illetve ez sok más bűnünk lehetséges forrása, akkor

*Szakadók fölött feszül a kötél.
Kapaszkodók, 37 éve, szemben
a magány mélységével...*

*Hátat fordítva csak a
szárnycsapásokat halljuk s nem
tudhatjuk, hogy ami közeleg az
békagalam - e, vagy dögkeselyű...*

különösen érvényes ez a művészekre, a kultúra alkotóira. A régi eredményeket csak az újak tarthatják életben, csak az újak hitelesíthetik.

Filozófusok, történészek, szociológusok, statisztikusok, orvosok és más szakemberek elemezhetik, vizsgálhatják, mennyi része van a férfiaknak és nőknek, mennyi felelősség-százaléka van a két nemnek társadalmunk, kultúránk, emberi kapcsolataink, szerelmeink, házasságaink, családjaink jelenlegi állapotában, egészségkárosodásában. Nekik azt sem kell elhallgatniuk, hogy mennyi részük-felelősségük van maguknak a nőknek milliónyi testi-lelki és szociális deformálódásukban, bajaikban. A művész azonban — legyen akár férfi, akár nő — csak a riasztó helyzetet és a még riasztóbb lehetőségeket látja. Azt, hogy a nőket érintő egyetlen kis sérelemből mennyi minden továbbgyűrűzhet, hogy kamatos kamatostól zúdulhat vissza a baj férfiakra, gyerekekre, jelenre-jövőre, sőt még a női nemmel kapcsolatos múltbeli kulturális és erkölcsi eszményeinkre is. Katona Bálint kiállításának vezérgondolata is ez: veszélyben a nő, s vele együtt a szépség, a szerelem, az emberi integritás. Századunkban terjedt el az a gondolat — gondoljunk Einsteinre vagy Lukácsra —, hogy az igazán nagy tudósoknak tulajdonképpen csak egy gondolatuk van. Bizonyos megszorításokkal érvényes ez a művészetekre is. Katona Bálint megtalálta a maga gondolatát, s rálépett arra a csaknem végtelen útra, amelyen haladva gondolatának egyre meggyőzőbb kifejezést is tud adni.

Szorongás

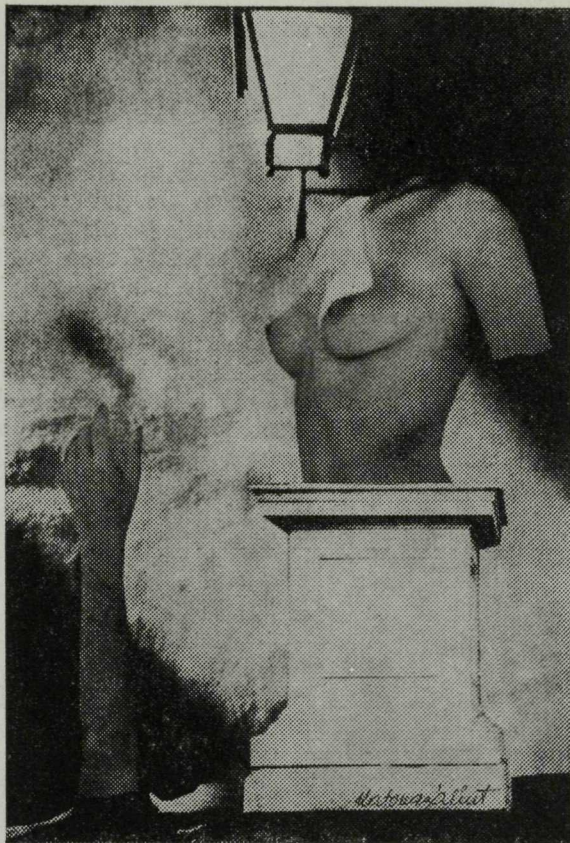

In memoriam Ady

Az „egyre változatosabb és meggyőzőbb formaadás” tehát az egyik megszorítás. A másik a gondolat termékeny kölcsönzésének lehetősége. Amit **nem** tehet meg a tudós, majdhogynem meg kell tennie a művésznek. Katona Bálint esetében ez a belső készítés a modern magyar lírai költészet rezignációkkal terhes élettapasztalata felé való nyomatékos és tartós odafordulásban nyilvánul meg. Költőktől — József Attilától és Ladányi Mihálytól egyszerre, de egymástól függetlenül — való már a tárlat címe is: *Ezer magány*. A versirodalomban jártas és figyelmes látogató rajtuk kívül találkozhat itt Ady Endre, Radnóti Miklós és Nagy László soraival éppúgy, mint Bari Károlyéval vagy Pardi Annáéval. És közvetlenül vagy közvetve elhoztuk debreceni és Debrecen környéki költők-írók üzeneteit is: például Boda Istvánét, Bényei Józsefét, Dankó Istvánét, Gábor Zoltánét és Kertész Lászlóét. Jelen vannak szavaikkal, jelen vannak egymás soraiban vagy valamelyik kompozíció hangulatában.

Mivel itt távolról sem versillusztrációkról van szó, mivel az idézetek biztos szemű-kezű karmestere a fotóművész, e sokféle költő hangja egyetlen kórusná olvad össze. Ez a kórus hol az „ezer magány” polifón pesszimizmusát, hol a „Ki viszi át a szerelmet?” óvatos reményt remélő madrigálját zengi. Ha tehát nem

In memoriam Ady

versek illusztrálásáról van szó, akkor hogyan értelmezhetjük az itt jelentkező műfaji problémát? *Ha vannak megzenésített versek, akkor Katona Bálint kompozíciói vizualizált költemények.* Fotó és vers nem egymást illusztrálja, ez nyilvánvalóan téves megközelítés; hanem mindketten egyszerre, egymást erősítve, egymást formailag karakterizálva és kiemelve az emberi mondandót. A felszólító módot: *Ember vigyázz, mert üvegnél is törékenyebb emberi értékeken taposol!* Mindegy mi, de valami döbbenetsen már meg: vagy a természet felhői mögül kivillanó isteni szem; vagy a keselyűk szeme, amelynek tulajdonosai alig várják, hogy ön-kártevésed utolsó halotti torát megüljék; vagy a macska szeme, amely kéjes ravaszságával egyszerre vonz és taszít. De legfőképpen és legelsősorban a nők szeme: a Krisztus-ikonra montírozott, az ölelő férfikarokból bájos ártatlansággal kipillantó és mindenféle emberi és tárgyi romok emlék-homályából kirajzolódó női arc és szem.

Közelebbi figyelmet érdemelnek azok a motívumok is, amelyekkel alkotónk a nőt kapcsolatba hozza. Például női torzó hideg, havas, kopár erdei tájban. Ennek pár-darabja az a másik fotó, amelyen meg mintha valami hatalmas tűz perzselte volna le mindent. A teljes, a tökéletes lemeztelenedés, a fejvesztett magány és az utolsó, kergetett egymáshoz menekülés. Máshol a torzót régi lámpa és hideg fehérség világítja meg, vagy ágak hálójában vergődik megkötözve,

odébb meg ablakkeresztfára van feszítve. Megint máshol hátaktjának erotikus íve, szomorú fejtartása a szerencse, a sors örök forgandóságát régóta szimbolizáló kerék formájára rímel. S még folytatható a sor a sírkőkeresztekkel, a lehulló drapériákkal, a létünk mennyezetét tartó nőalak sokértelmű pozitúrájával.

Vállalt eszmei örökségünkhöz tartozik az a klasszikus, tizenkilencedik századi gondolat, hogy egy társadalom kulturális és erkölcsi állapotát talán legjobban a nőhöz való viszonyunk jellemzi. Mára odajutottunk, hogy ez a legsürgetőbb és legönzőbb emberi, sőt férfiérdek is. Nem pusztán a kétértelmű „nő-emancipációról” van tehát szó, hanem az *emberi méltóság* emancipációjáról, el-sőbbbségéről minden mással szemben. A művészeknek úgy kell kifejezni egyéni érzelmeiket, hogy munkálkodásuk a művészet erejének ezt a fő sodrását erősítse. Számomra ezért volt öröm felfedezni Katona Bálint fotóit. Remélem, hogy hozzájárultam az Önök szemében való felfedeztetéshez is. Reméljük, hogy elsősorban a képek és kisebb részben ez a kis próza, hozzájárultak s kompozíciókban megbújó problematika fontosságának megmutatásához. Őszintén kívánok kedves közönségünknek valódi katharizist, igazi erkölcsi és esztétikai élményt. Őszintén kívánok Katona Bálintnak újabb tartalmi és technikai felfedezéseket ebben a kimeríthetetlen témában és művészeti ágban.

ELES CSABA

Töredék (i. m. József A.)

Népművészeti örökségünk

A magyar népművészet első összegzését Malonyay Dezső végezte el még a század elején. A mostanában reprint kiadásban újra megjelentetett kötetek a millenium időszakában még élő, tanulmányozható tárgyi anyagra támaszkodtak, elsősorban a klasszikus népművészeti területeken. (Kalotaszeg, matyók, Somogy megye, Balaton környéke.) Az Európa Könyvkiadó 19 megyénket felölelő vállalkozása új szempontok szerint kívánja bemutatni a hazánkban élő magyar és nemzetiségi csoportok, valamint a határainkon túli magyarság tárgyi népművészeti örökségét. Ennek a főként ismeretlen dokumentumokra, új gyűjtött anyagra és frissen feltárt területekre terjedő monográfiásorozatnak az első, megjelent kötete **SZOLNOK MEGYE NÉPMŰVÉSZETE**.

A sorozat koncepciója szerint a szolnoki kötetet szerkesztő dr. Szabó László olyan területeket is bevont, amelyek a korábbiak során nem sorolódtak a népművészet fogalmához. Többek között például a külön fejezetben feldolgozott gyermekjátékok.

A megyéhez tartozó tájegységekről, főként a Hortobágy-környéki, Nagykunság körüli pásztorművészet volt ismert, illetve az ehhez kapcsolódó mesterségek, például a szücsmunkák, szűrhimzés, pásztorfaragások. Vagy egy-egy településhez kötődő jellegzetes népművészeti ág: például a mezőtúri, tiszafüredi kerámia volt ismertebb. A szolnoki népművészeti kötet és a következő alföldi (Hajdú-Bihar, Csongrád, Bács-Kiskun) monográfiák hasonlóan tágabb értelmezésű felfogása következtében így a Malonyay által összeállított, elsősorban jellegzetesen szép tárgyaikról ismert művészeti központok mellett az olvasó egy szélesebb körű, gazdagabb értelmű magyar népművészettel ismerkedhet meg. Már csak azért is fontos ez, mert az Alföldön mást jelent maga a terminus technicus is. Az Alföld nem bezárt, aprófalvas települések láncolata, amely bezártságánál fogva

megőrzi archaikus szokásait. Magyarország talán legpolgárosodottabb része ez a tájegység, a már megjelent, illetve a következő kötetek vagy kiváltságos területeket (Jászság, Kunságok, Hajdú-Kerület) vagy mezővárosokat dolgoznak fel (Debrecen, Szeged, Kecskemét). Ami azt jelenti, hogy elhagyva a klasszikus népművészeti közösségek korábbi állapotát, hamar polgárosodtak. Itt nem saját maguk, hanem tanult iparosok készítik a polgári ízlésnek megfelelő tárgyakat nemcsak saját környezetük, hanem a szabad kereskedelem miatt távolabbi közösségek számára is. Ez a folyamat még jóval a jobbágyfelszabadítás előtt megindult, lényegében — Szolnok megyében — az 1745-ös redempcióval. Olyan következményeket hozva, mint például a viselet megváltozása. Az Alföldön céhek alakultak, komoly iparosságot fogva össze, akik polgári közönségük ízlésének minden csínját-bínját ismerték és kielégítették. Ezért tűnt el például a szolnoki viseletből már a jobbágyfelszabadítást jó száz évvel megelőzve a gatyá, s lett helyette egy nemesi viseletet utánzó, csizmamentés, színeiben puritán fekete férfi viselet.

Mind Malonyay Dezső többkötetes századeleji feldolgozása, mind Györfly István A magyarság néprajza fejezetei a két világháború közötti időből korai múzeumaink gyűjteménygyarapítását, illetve a már meglévő anyag összegzését segítették. Legtöbb megyei múzeumunk akkor még nem funkcionált, így a most indított sorozat, jelesen az első, a szolnoki egyben a magyar múzeumügy felszabadulásunk után felvirágzott periódusának ékes példája is. A kötet összeállítói valamennyien a Szolnok megyei múzeumi szervezet munkatársai, a monográfiában közzétett kutatási eredmények évek során alakultak, s készítették elő potenciálisan egy ilyen természetű munka létrejöttét. A korábbi két évtized alatt számos újságcikk, tudományos feldolgozás és kiállítás mellett olyan alapvető publikációk is megjelentek, mint a Szolnok megyei Néprajzi Atlasz (az országban elsőként), vagy az egyes tájegységek elmélyült elemzését adó monográfiák (Szabó László: A jász ethnikum (vagy egy-egy témát összefoglaló gyűjteményes kötet, mint a Jászdózsa és a palócság, illetve Csépa).

A kötet újdonsága, hogy elkülöníti a belső keletkezésű tárgyakat, a kereskedelmi vagy egyéb úton a megyébe kerültektől. Utóbbiakat gazdagon mutatja be az életmódot illusztráló rész, ahol a tárgyi környezet bemutatásakor helyet kapnak mindazok az emlékek, eszközök, dísz tárgyak, amelyek ajándék, öröklés, vásárfia stb. módon jutottak a lakótérbe. A szöveges részek is mutatnak hasonlóan árnyalt megkülönböztetéseket, például öt tájegységet tárgyal a kötet kölcsönhatásukban, sőt a megyehatárokon túlmutató vonzáskörükben. (Jászság, Nagyikunság, Szolnok környéke, Tiszazug, Tiszafüred környéke.) Mindez csak úgy lehetséges, hogy a szerzők valamennyien ki-

tűnően és nagy alaposággal ismerik vizsgált anyagukat, s nüanszbeli megfigyelésekre is képesek. Rá is kényszerülnek az aprólékos vizsgálódásokra, elemzésekre, hiszen, — mint arra a kötet bevezetője is utal — ez az 1876-ban mesterségesen létrehozott megye olyan terület, ahol különféle kulturális jelenségek még megtalálhatók, de tulajdonképpen itt gyengülnek el, itt halnak ki. Északról még lekerülnek bizonyos tárgyak, amelyek Szolnok megye területén fellelhetők, de Szolnok városától délre már csak kivételes esetekben fordulnak elő. A kötetben is idézett, a Szolnoki Művésztelep múlt századi festői által oly sokszor megjelenített híres szolnoki piac mintegy jelképe is ennek a kötetnek: itt találkozunk az erdélyi, a felvidéki, a hortobágyi és a Duna—Tisza-közi kézművesek valamennyi terméke, de a megyén túlra már ritkán jutnak el a távolabbi vidékekre Szolnok megye közvetítése nélkül. Ha tehát valaki e bonyolult jelenségrendszerben tisztán tud nyilatkozni, az hatalmas anyagismerettel kell, hogy rendelkezze. Márpedig a kötet valamennyi szerzője megtette ezeket az aprólékos megjegyzéseket. Ezért érdemel megkülönböztetett figyelmet.

A Népművészeti Örökségünk címmel 19 megyénk népművészetét tárgyaló kötetek első darabja a Szolnok Megyei Tanács támogatásával készült és jelent meg. A több mint félezer színes és fekete-fehér fotót tartalmazó tekintélyes kötet jelentősen gazdagítja ismereteinket hazánkról, népünk művészetéről, történelméről, s mivel eddig népművészeti szempontból jószerrel ismeretlen területet mutat be, úgy is felfogható, mint a század elején félbeszakadt Malonyay-féle sorozat modern szemléletű mellő folytatása.

SZABÓ ISTVÁN

